



Borbjerg sogns skoler
fra ca. 1588 - 1962
da Borbjerg centralskole blev åbnet
Skrevet 1987 af Laust Traberg



Forord

Hedebondens barnebarn fylder 80 år.

Skrevet af Bente Wilbek i anledning af Laust Trabergs 80 års dag.

Er det oplysninger om Borbjerg Sogns historie, man er interesseret i, kommer man helt naturligt til at tænke på Laust Traberg, Naltoftevej 17, Borbjerg, som er en stor kapacitet på området. I det efterfølgende er det imidlertid Laust Trabergs egen historie, vi vil beskrive. Anledningen er, at han runder de 80 år søndag den 22. oktober.

Laust blev, som den sidste af tre søskende, født på »Mosegård« i Borbjerg.

Som andre børn på denne tid blev det til syv års skolegang, og derefter var Laust hjemme for at hjælpe til ved landbruget i ca. et år. Det er herfra, at Laust udregner sin tid, for da begyndte hans lange vej med behandlinger inden for sygehusvæsenet. I nitte måneder og seks dage lå han på Holstebro Sygehus for at blive behandlet for tuberkulose, om dette ophold har han skrevet bogen »Erindringer om mit ophold på Holstebro Sygehus«.

Efter dette langvarige sygehusophold tog Laust på Rødding

Højskole. Dette ophold kom til at betyde meget for ham, da det var medvirkende til, at han har været med i Sydslesvigsk Forenings arbejde, både i syd og nord for grænsen.

Laust er selv forundret over, at han - efter sin sygdom - kunne gå ind i det traditionelle landbrug, men sådan blev det, siger Laust Traberg. Det blev til forskellige fodermesterpladser samt et ophold på Gråsten Landbrugsskole, inden han overtog fødegården i 1946, hvor forældrene da flyttede til det hus, som Laust og Edith nu bor i.



Edith og Laust Traberg

1 1949 blev Laust og Edith gift, og sammen har de én dreng og fire piger samt 18 børnebørn.

I ca. 20 år har Laust være meddeler til Dagbladet i Holstebro, og det er blevet til mange arrangementsmeddelelser samt et utal af fødsels-dags omtaler, så for engang skyld er det nu Laust, der må fortælle.

Og fortælle er han en sand mester til, især når det gælder slægters og sognets historie. Men ikke nok med at hukommelsen er eminent på dette område, det er også blevet til flere bøger om skole, sogn og slægters historie, alt sammen nedskrevet med hånden for derefter at blive skrevet på maskine af broderen Emil.

Hvor kommer interessen for slægtshistorie fra?

- Den kommer hjemmefra, siger Laust. Min far skrev og samlede på breve og kort, ja alt, hvad der havde med slægten at gøre, blev gemt, og alt dette har jeg nu. Derudfra har jeg studeret ikke kun min egen slægts historie, men også Borbjerg Sogns Historie og den omkringliggende natur.

Igennem de mange år har Laust Traberg været med i det meste af det lokale foreningsarbejde, men nu er det bestyrelsesarbejdet i seniorklubben, der optager ham. Alt det andet er lagt på hylden forlængst, siger Laust, men historieskrivningen bliver jeg ved med. Dog er det blevet sværere for mig at få mine nedskrevne ord overført til maskinskrift, efter at min broder Emil er død, så ønsket om at få sig et EDB-anlæg i fødselsdagsgave er nok ikke helt dumt. For uanset om det bliver på PC eller med håndskrift, at Laust nedfælder slægter og sognets historie, så er trangen og lysten til at granske i fortiden så stor, at måden, det gøres på, er underordnet.

Skolevæsenet i Borbjerg sogn gennem 400 år. 1588 - 1962

Indledning;	side 2
Skolen ved Borbjerg kirke fra ca. 1538	side 5
Lærerne ved Borbjerg Skole	side 11
Skolen i Hvam	side 19
Lærereved Hvam Skole	side 20
Skolen i Trabjerg	side 27
Lærerne ved Trabjerg skole	side 28
Skolen i Hogager	side 43
PETRUS CHRISTENSEN TO SLÆGTLED	side 47
Skolen i Saugstrup	side 65
Om undervisning og skolegang m.m.	side 75
Om kilder til oplysningerne Efterskrift	side 79
Efterskrift	side 85

Skrevet af Laust Traberg, Borbjerg.

Elev i Hvam skole 1922 - 1929.

I et forsøg på at finde skriftlige oplysninger om, hvornår skolevirksomhed er indledt i Borbjerg sogn, støder man hurtigt på den vanskelighed, at der ikke findes meget levnet til den søgendes orientering.

Det kan skyldes "både een og to årsager. For det første, at der muligvis ikke er noteret ret meget derom nogetsteds, hvilket er ret sandsynligt. For det andet, at eventuelle notater er forsvundne, hvilket er lige så sandsynligt.

Glemslens slør dækker effektivt, når skriftlige spor er slettede, idet hukommelsen erfaringsmæssigt har en rækkevidde, der i de fleste tilfælde er kortere end en "menneskealder" og iøvrigt er et middelmådigt grundlag for angivelse af hændelser i det historiske forløb.

Det er altså meget begrænset, hvad der kan findes i arkivmaterialer om tidspunktet for indledning af skoleundervisning i Borbjerg sogn, - en omstændighed, der sikkert er generelt gældende for de fleste sogne. Vel har det fra første færd været tilstræbt i undervisningen, at børnene skulle lære at læse og skrive. Selvsagt af folk, der i hvert fald i nogen måde mestrede selv at læse og skrive, men vi må i vore dage nok have datidens præster og lærere undskyldt, at de ikke har været besjælede af nogen tanke om at kunne imødekomme en senere tids Borbjergboeres ønsker om kendskab til skole virksomheden da, formodentlig er skolevirksomhed indledt i Borbjerg sogn lige så tidligt som i andre sogne på egnen, men det første sikre, der vides herom, er, at der har været skolegang og degneembede ved Borbjerg kirke omkring år 1600 og måske lidt før.

Det fremgår af oplysninger i den bog, arkivar O. Nielsen har skrevet om Hardsyssel

I beskrivelsen her af forholdene i Hjerm og Ginding Herreder anføres følgende om skolen i Borbjerg: " Skolegangen i Sognet var blevet ødelagt ved, at Degneembedet blev ophævet, da Holstebro Latinskole i 1618 gjorde Krav på. Degneembedet eller Degnetjenesten ved at lade denne forrette af Skolens egne Personer".

Altså en tilsidesættelse af den stedlige lærer eller degn, som han på dette tidspunkt sikkert betegnedes.

Måske var der i afgørelsen også tale om generende adfærd over for den daværende præst i Borbjerg, Mogens Sørensen Buch, idet stiftensmanden og biskoppen over Ribe stift havde givet skolemester Hans Hegelund på Holstebro Latinskole medhold i den afgørelse, skolemesteren selv forud havde besluttet og allerede praktiseret.

Dette skete ikke uden medfølgende vanskeligheder, idet både pastor

Mogens Sørensen Buch og degnen i Borbjerg, Mads Clausen Degn, modsatte sig denne dom.

Degnen var jo også kirkesanger i Borbjerg, og for at irritere skolemester Hans Hegelund i muligt omfang, gennemførte Borbjergpræsten afholdelse af gudstjeneste om lørdagen, hvorved han kunne have sin degn til rådighed i kirken.

Lærer Mads Clausen Degn var søn af en tidligere Borbjergpræst, Claus Grummesen, der kun besad præsteembedet i Borbjerg i et års tid og døde i 1601. Han er den samme mand, der ses omtalt i bogen "Familien Borberg", der udkom i 1944 og er skrevet af Laurits Ploug Borberg. Hans tilstedeværelse i Borbjerg sogn er utvivlsomt den egentlige anledning til, at nævnte familie fører navnet Borberg. At samme families navn skrives uden -j- har sin rod i, at det helt frem til ca. år 1865 var almindeligt at skrive stednavnene Borbjerg, Trabjerg og Hesselbjerg m.fl. uden -j-, hvilket er at bemærke i bl.a. kirkebøgerne.

I manglen på oplysninger om også skolevæsenet er der et hul i historien et halvt hundrede år frem, og først i 1654 foreligger der igen noget 'konkret og skriftligt om en skole i Borbjerg.

Da lader sognepræsten, Knud Poulsen træffe en overenskomst mellem ham og sognefolket om opførelse af en skole i Borbjerg. Gårdmændene tegnede sig for bidrag dertil, og om bidragenes størrelse oplyser lærer C. Møller i sin bog "Borbjerg Sogns Historie", 1929, at disse vekslede mellem 2 Mark og 8 Skilling.

Beskedenheden i disse bidrag som finansielt grundlag fremgår af den omstændighed, at en Sletdaler var 6 Mark og en Mark var 16 Skilling, og da en Sletdaler ved møntforandringen 221 år efter, i 1875 sattes til to kroner, vil det ses, at en skilling svarede til godt og vel to øre.

Noget tyder på, at det er gået trægt med indbetalingen af de tegnede bidrag og præsten har helt åbenbart tabt tålmodigheden, for i arkivar O. Nielsens bog såvel som i C. Møllers anføres, at præsten nu helt for egen regning lod skolehuset opføre. Det var et hus på tre fag, der blev tilbygget den vestre ende af degneboligen.

Året efter, i 1655, lod sognepræsten på Hjerm og Ginding Herreders ting læse et åbent brev, hvori han efterlyser, om nogen af sognefolket i Borbjerg har ydet bidrag til opførelsen af nævnte skolehus i Borbjerg, hvilket bidrag præsten i så fald vil tilbagebetale, det anførte synes at røbe et noget anstrengt samarbejdsforhold mellem præsten og sognefolket om opgaven. Tænkeligt har en mulig uvilje i befolkningen haft

forbindelse til den omstændighed, at degnen, der skulle være skoleholder, lønnedes med en årsløn på 20 Sletdaler, der lignedes med 6-g-Skilling pr Tønde Hartkorn, - af hvilken årsløn degnen dog skulle lønne en "omløbende degn" i sognets østre del (Skave, Hesel og Hogager) samt en "adjunctus" i "hovedsognet" som det anføres -, hvorfor befolkningen måske har syntes, at skoleholdet var dyrt nok endda. Befolkningen har tydeligt ikke været enig med præsten.

Pastor Knud Poulsen har næppe været nogen omgængelig natur. Det tyder andre forhold på. Forhold, der er skole sagen helt uvedkommende iøvrigt. Præsten førte i årevis en proces om fiskeri i søen ved præstegården, "Borbjerg Holmgaard". Det ærgrede ham, at folk ofte kom langvejsfra for at stange efter ål i søen, og da han ikke effektivt kunne forhindre denne trafik, lyste hanen søndag fra prædikestolen både ålene i søen og de fiskende folk i band. Det hjalp mærkværdigvis i 13 - 14 år.

Præsten blev også kendt for en anden og alvorligere sag, idet folkesnakken i lang tid handlede om, at præsten skulle have ombragt en mand, der var i præstens tjeneste og videre at præsten skulle have foranlediget denne begravet i gravhvælvingen under kirkens kor. Rygterne var hårdnakkede, 'og præsten så sig nødsaget til en søndag fra prædikestolen direkte at spørge kirkegængerne, om nogen blandt disse troede, at der i gravhvælvingen under kirkens kor var begravet andre end tidligere præster begravet i kirken. Ingen af kirkegængerne svarede derpå, og da rygterne fortsatte om præstens eventuelle drab af den savnede, kom sagen for landstinget i Viborg med krav fra præsten om, at bevis skulle føres mod ham. Da dette ikke skete fra sognefolkets side, blev præsten af Landstinget frikendt for anklagen og vandt således for i hvert fald den jordiske ret.

I efteråret 1929 gik kirkeværgen, Stephan V. Christensen, og sognets daværende præst, Svend G. Jul Rasmussen, en dag ned i gravhvælvingen, hvor kirkeværgen gerne ville søge efter bl.a. kistebeslag fra tidligere præstebegravelser. De fandt under støv og snavs i et hjørne et tykt lag læsket kalk, hvori lå skelettet af en mand, hvis hovedskal var flækket.

Tilbage til skole sagen. Formodentlig har den beskedne skolebygning på tre fag været den første skolebygning i Borbjerg sogn. Om den degnebolig, hvortil skolehuset byggedes, har fungeret som skolebygning til da, kan ingen vide, men det er sandsynligt, om bygningen fra 1655 stod helt til 1067, da der opførtes en helt ny bygning med degnebolig og

skolestue, er uvist. Ifølge C. Møllers bog er der foretaget en udvidelse af det tidligere byggeri ved Borbjerg skole. Det angives at være sket i pastor Niels Gjølbyes tid, men uden angivelse af årstal. Niels Gjølbye var sognets præst fra 1821 til 1832.

Trods sparsomheden på oplysninger om skolevæsenet i Borbjerg sogn i "gammel tid", så kan det dog fastslås, at der har været skolegang i nu ca. 400 år, og at der har været tale om en egentlig skolebygning ved Borbjerg kirke i mere end 300 år.

Undervisningen af børnene i den øvrige del af sognet er tilsyneladende indledt med "løbedegne", indtil der var grundlag for opførelse af skoler og ansættelse af faste lærere, - en udvikling, der skulle føre til, at der efterhånden blev fem selvstændige skoler i sognet, nemlig Borbjerg, Hvam, Trabjerg, Hogager og Saugstrup.

"Løbedegnene" underviste i lokaler, der lejedes til formålet, hvor dette var muligt og hensigtsmæssigt. Bl. a. har der således været "skuelståwer" i "Østergaard" i Hogager samt i Laust Pedersens gård i Skave og i "Over Saugstrup".

Af ovennævnte ialt fem skoler er nu kun Borbjerg skole i behold. Den nye centralskole i Skave har fra 1972 helt erstattet skolerne. i Trabjerg, Hogager og Saugstrup, o.- skolen i Hvam nedlagdes allerede i 1962, hvorefter Hvam skoledistrikt lagdes til Borbjerg skole, som efter 1972 kun har elever i indtil syvende klasse.

Nærværende beskrivelse af skolevæsenet i Borbjerg sogn omfatter kun tiden frem til nyordningen med centralskole i Skave. Altså til nedlægningen af de førnævnte fem skoler i sognet.

Borbjerg Skole.

På den plads foran Borbjerg kirke og kirkegård, hvor der siden ca. 1962 har været parkeringsplads for biler, har de forskellige bygninger i overvejende lange tidsrum været placerede, som rummede skole og lærerbolig samt stald og lade til degneembedets landbrug. I mere end et halvt hundrede år fra 1908 lå her også et gymnastikhus, der faktisk også fungerede som skolebygning, idet skolebørnene dyrkede gymnastik her i dagtimerne, mens huset iøvrigt benyttedes overvejende om aftenen af sognets ungdom til gymnastik og iøvrigt tjente som rum for forskellige arrangementer af kulturel art og i samme tidsrum var samlingsstedet for både ungdomsforeningen og foredragsforeningen, hvilken sidstnævnte fortsat er aktiv ifølge dens formålsparagraf.

De sparsomt forekommende oplysninger om Borbjerg Skoles histories ældste del tyder på, at der har været skole her så langt tilbage som i slutningen af 1500-tallet, men ingen kan vide noget nærmere om, hvor bygningerne har været placerede på pladsen frem til første halvdel af 1800-tallet, men at pladsen og de skiftende bygninger har været rammen om undervisningen af de skolesøgende børn er sikkert.

Noget tyder på, at skolen ved Borbjerg kirke er den eneste af sognets skoler, der har haft et landbrug tilknyttet som en del af grundlaget for aflønning af læreren, der også fungerede som kirkesanger og derfor blev kaldt “-æ dæjn-” Som omtalt andetsteds i denne oversigt var der nok landbrug knyttet til skolen i Hvam, men dette landbrug var førstelæreren ejet.

Helt frem til 1926 blev degnelodden ved Borbjerg skole drevet efter oprindelig hensigt og først da ændredes udhuset med oprindelig stald og lade til toiletter og garage m.m.

Skolen ved Borbjerg kirke var frem til ca. 1858 en form for hovedskole for sognet, idet der i årene indtil da efter behov var etableret skoleundervisning forskellige steder i sognet, hvor stuer med passende beliggenhed blev rammen herom og hvor undervisningen forestodes i en lang tid af løbedegne, der stod under et vist opsyn af degnen i Borbjerg skole, som også selv i perioder underviste i omtalte “skuelståwver” i det vidtstrakte sogn. Skolegangen omfattede kun nogle få timer ugentligt.

Skolevæsenet i Borbjerg sogn var iøvrigt underlagt den lokale “skolepatron”, der var en af sognets horgere, som var udpeget til hvervet. Skolepatronen var bl.a. regnskabsfører for skolevæsenet og var rammen med sognepræsten sognets skolemyndighed.

Skolevæsenet har selvsagt iøvrigt været ordnet i overensstemmelse med kongelige forordninger herom, ‘ledes en fundats af 1741, der gjaldt helt frem til 1814, da Danmark fik den første egentlige skolelov. Desuden er ifølge lov herom skolekommissionen med sognepræsten som formand og tre sognerådsmedlemmer samt tre personer af forældrekredsen den lokale skolemyndighed.

Ifølge C. Møllers bog, “Borbjerg Sogns Historie”, 1929, er der solidt kendskab til skolepatronerne i Borbjerg sogn fra i hvert fald år 1825, da J. Thorning i Borbjerg Mølle er skolepatron, - og daværende sognepræst Niels Gjølbye formand i skolekommissionen. Året efter blev J. Thorning afløst som skolepatron af Christen Dam i Trabjerg, kaldet Kræ Dam, som

havde opgaven i 14 år og i 1840 afløstes af daværende ejer af Naltoft, Johannes Mortensen, kaldet Johannes Towt, oldefar til nuværende ejer af samme gård, Ejvind Toft.

Læreren ved Borbjerg Hovedskole har utvivlsomt været den centrale person i sognets skolevæsen. Løbedegnene var en slags tyende, som hjalp til med undervisningen.

Da læreren som omtalt også skulle forrette degnetjenesten i kirken, kom han uundgåeligt til at opnå en vis anseelse i sognet. Han havde sin egen stol i kirken ganske som nu, "æ dæjnstuel", og han var næst efter sognepræsten sædvanligt den mest ansete person i sognet. Der bragtes også offer til degnen, omend ikke i samme omfang som til præsten. Deraf den gamle "sæjj" på egnen: "Nær det ræjner o'-æ præjst, så dreppe æ åsse o æ dæjn"

Offerydelsen til sognepræsten og degnen var i lange tider helt frem til begyndelsen af 1900-tallet. baseret på frivillighed fra ydernes side og var i det væsentligste at opfatte som ydernes udtryk for taknemlighed overfor modtageren men næppe sjældent også som forudbetalt erkendtlighed i forventning om een eller anden gunst, som yderen nok stilfærdigt men sikkert ærligt ønskede at opnå hos modtageren.

Hvis sognepræsten ret direkte under konfirmationsforberedelsen havde truet med ikke at kunne, - læs ville - konfirmere en konfirmand på grund af dennes manglende interesse for præstens undervisning i konfirmationsforberedelsen, var det ingenlunde noget særsyn, at konfirmanden til næste time medbragte en kurv med forskellige naturalier at sætte i præstegårdens køkken. Der er nævnt mange eksempler af den art i årene fra 1867 til 1897, da C.H.G.A. Kuhlmann var sognepræst i Borbjerg. Om den myndige præst lod sig påvirke af offerydelserne, er en anden sag. Den anseelse, præsten nød i sognet, tyder på at han bestred sit embede som både sognepræst og skolevæsenets øverste med oprigtig interesse.

Offerydelserne til degnen kunne have lignende baggrund. Hjemmene ville gennemgående meget gerne "sto' sæ gåt mæ æ dæjn" og på børnenes vegne skabe grundlag for lærerens velvilje overfor disse.

Nogen skadevirkning har offerydelserne næppe nogensinde haft.

Af den gamle kommissionsprotokol om skolevæsenet i Borbjerg fremgår, at der i 1825 er indrettet skoles stuer for undervisning ved bl.a. omtalte løbedegne i Skave og Hogager. Til skolen i Skave søgte børn fra selve Skave, Tingedal, Heselaa og Hesel samt fra Stendis i Ryde sogn. Til skolen i Hogager søgte børnene fra Hogager, Abildholt og Brunbjerg.

Hele resten af Borbjerg sogn og altså ikke alene det største område men også den del af sognet, hvor befolkningstætheden var størst, hørte

til Borbjerg skole. Dog med den undtagelse, at børn fra Kjelsmark søgte til skolen ved Ryde kirke, - en slags compensation for at børn fra Stendis i Ryde sogn fik lov til at gå i skole i Skave, hvilket tyder på, at datidens skolemyndigheder i begge sogne havde sans for i muligt omfang at lette skolebørnene på fodturene til skolen. Skolen i Ryde lå en lille kilometer syd for Kirken, hvorfor børnene fra Kjelsmark fik en kendeligt kortere vej at gå end til Borbjerg skole.

Denne skole i Ryde var oprettet i 1684 af fru Margrethe Reedtz på Rydhave og anses for at være den første skole i Ringkøbing amt, der er oprettet på privat basis. Denne skoles degnelod omfattede flere tønder land, der grænsede til sogneskellet ved Kjelsmark.

Den "mellemmkommunale ordning" angående skolegangen fra Kjelsmark og Stendis varede helt frem til 1860-70.

Vi kan ikke nu finde spor af oplysninger om bygningerne ved Borbjerg skole frem til 1867, da der byggedes en ny bygning med såvel skolestue som degnebolig og dertil en vinkelbygning ved degneboligens vestre ende med stald og lade til degneloddens landbrug. Dette byggeri foretoges af Jens'enius Lebech I Vester Hvamgaard, der ikke alene var gårdmand men også virksom hestehandler og altså også kunne påtage sig bygningsentreprise for sognerådet, idet han var lavestbydende ved licitationen over arbejdet.

Formodentlig har de ældre bygninger ligget på samme plads, men noget nøjere herom kan ikke vides, sagtens har de ældre bygninger været af tarveligere kvalitet, som skik og brug til da har været, og let fremgår af skolekommissionsprotokollerne, at de efterhånden var brøstfældige og derfor tjenlige til udskiftning. Den nye bygning fra 1867 kom til at fungere i nært 100 år, og den var så solidt opført, at den kunne have bestået i endnu mange år, om der havde været stemning i sognerådet for opretholdelse af den gamle skolebygning. Den opfattedes som værende tilovers og udtjent, da der i 1962 var opført den nye centralskole vest for vejen. I 1965 nedreves bygningen, der indtil 1926 var stråttækket vi om ved opførelsen, men da fik tegltag. At den havde været klædelig i omgivelserne, om den fortsat var beliggende der og med et smukt rørtag, er der enighed om blandt mange, der husker bygningen, men den hører historien til, og kun bevarede fotografier fortæller om dens udseende.

Først i inde værende århundrede fandtes skolestuen i bygningen for lille og der opførtes en helt ny bygning lige overfor i den sydlige del af pladsen foran kirkegården. En bygning med to skolestuer, samtidigt indrettedes lejlighed til en anden lærer i den østre ende af degneboligen, hvor der hidtil havde været skolestue.

I denne gamle skolestue såvel som i den forrige skolebygning har der været undervist i skrivning efter "sandkassemetoden", som vi nu til dags vil betegne dette princip, som senere afløstes af skifer tavle og griffel, som anvendtes frem til ca. 1925, da blyant og papir kom i brug til formålet, når det drejede sig om regning. Pen og blæk skulle skolebørnene selvsagt lære at bruge i undervisningen også i skolen fra 1867, og alt efter lærerens principielle pædagogik lagdes der dengang også vægt på begrebet skønskrift.

Sandkasserne var ikke at kimse ad til formålet. De var at opfatte som flade bakker af træ og med en lav kant om. Der hældtes lidt fint sand i kassen, og med et par dask af hånden mod kassens kant, dannede sandet en jævn flade. Med en spids genstand af træ eller metal kunne der skrives i sandet.

Og det skrevne kunne med et nyt dask med hånden mod kassens kant udviskes. I mange år har man kunnet høre voksne personer sige om kammerater fra skoletiden, at " - de havde siddet på skolebænk sammen. Og når talen var om de endnu ældre, så lød det i Borbjerg-dialekt: vi hår sett sammel ve 'æ såenkass-".

Nævnte nye skolebygning var i arkitektonisk henseende ikke nogen skønhed og klædte ligesom gymnastikhuset ikke kirken og den smukke, gamle skolebygning og degnebolig, men den var funktionel rigtig med store sydvendte vinduer, der gav godt lys i de rummelige skolestuer, og bygningen var med sit solide skifertag ret vedligeholdelsesbesparende. At bygningen tjente sit formål i de år, den anvendtes, kan ikke betvivles.

Når den ældre bygnings skolestue havde kunnet rumme skolebørnene fra skoledistriktet helt frem til først i dette århundrede, skyldtes det, at der tidligere var sket en indskrænkning i distriktets område ved oprettelsen af skolerne i Hvam og Trabjerg.

Helt fra føromtalt oprettelse af skoler i lejede lokaler i Skave og Hogager, havde skolen i Borbjerg hele den øvrige del af sognet som skoledistrikt, hvilket vil sige området nord og vest for Skave. skoledistrikt. Dog indtil ca. 1865 med undtagelse af Kjelsmark som tidligere omtalt. I 1858 opførtes i Nørre Hvam en mindre bygning på en lod af "Elmgaard" ved vejen syd for Vester Hvamgaard og denne "bygning fungerede i 18 år som biskole til Borbjerg Hovedskole indtil der i 1876 opførtes en ny og større bygning med skolestue og lærerbolig få hundrede meter længere mod vest ved i enevejen, - også på en lod, der købtes fra "Elmgaard". Det blev den egentlige Hvam skole, der er omtalt andetsteds og som

fungerede til 1962, da skoledistriktet i Hvam underlagdes den nye centralskole i Borbjerg. Biskolen fra 1858 havde dels løbedegne og dels undervisning ved læreren i Borbjerg. I 1859 opførtes Trabjerg skole på en lod der købtes fra gården "Østre Søndergaard" beliggende syd for Trabjerg, og samtidigt ophørte skolevirket i Skave, hvorved både Hesel, Skave og Tingedal overførtes til Trabjerg skoledistrikt, medens Saustrup fortsat hørte til Borbjerg skoledistrikt indtil der oprettedes skole i Saustrup, hvilket skete i lejede lokaler og med undervisning af læreren i Hogager om sommeren og en vinterlærer i vinterhalvåret samt af andenlæreren i Borbjerg skole fra først i indeværende århundrede til 1911, da den egentlige Saustrup skole opførtes. Den omtales andetsteds.

Som det fremgår af det foran omtalte, var skolen ved Borbjerg kirke i en lang tid sognets eneste skole, hvorefter den i en årrække var hovedskole for en større del af sognet indtil omtalte oprettelse af egentlige skoler fire andre steder i sognet og fra 1911 havde Borbjerg sogn fem selvstændige skoler Borbjerg, Hvam, Trabjerg, Saustrup og Hogager, hvilken sidstnævnte opførtes 1869 og i 15 år fungerede som biskole til Borbjerg skole.

Borbjerg skole skulle komme til at undergå sin største ændring, da skolevæsenet i Borbjerg sogn omordnedes ved oprettelse af centralskolen, der opførtes på arealet umiddelbart vest for pladsen, hvor gymnastikhuset lå og som byggedes sammen med sognegården, der afløste det gamle gymnastikhus som lokale for forskellige arrangementer.

Allerede i 1958-1959 opførtes en ny og stor skole i Skave samtidigt med, at skolerne i Trabjerg, Saustrup og Hogager nedlagdes, så de tre skoledistrikter samledes til skolen i Skave.

Skolen i Hvam nedlagdes og skoledistriktet overførtes til den nye skole i Borbjerg, som senere også har fået den største del af Trabjerg som skoledistrikt og siden da har der kun været de to skoler i Borbjerg sogn.

Pladsen mellem de oprindelige skolebygninger i Borbjerg, der i mange år var legeplads for skolebørnene, - i egnens dialekt kaldet "æ spøegplass" forøgedes væsentligt i størrelse efter nedrivningen af de gamle skolebygninger, hvorved der kunne skabes en parkeringsplads for biler, som i vore dage er uundværlig og som for det meste også er tilstrækkelig stor til sit formål.

En enkelt mindelse om en efterhånden fjern fortids transportmiddel for kirkebesøgende ses endnu i skikkelse af den firkantede granitblok, der sandsynligvis er en tiloversblevet granitkvadersten fra kirken og som i lange tider var placeret på stenbroen foran degneboligen, men som efter denne bygnings nedrivning er henstillet ved kirkegårdsmuren lige ved

den teglhængte stente, -i egnens sprog betegnet "æ stætt". Denne sten blev af ryttere benyttet, når de skulle stige til hest efter kirkebesøg eller besøg hos degnen, og sagtens har også præster benyttet sig deraf.

Lærerne ved Borbjerg skole.

I det foregående er omtalt bygningerne, hvori der er drevet skole, men det er jo dog lærerne, der har spillet den største rolle i skolevirket. Omen det er beskedent, hvad der er noteret om de enkelte lærere, så er der dog solidt kendskab til navnene på disse fra midten af 1600-tallet, og den første degn i Borbjerg, der nævnes i de historiske kilder er Christen Madsen, der er født ca. 1640 og som var degn fra 1677 til sin død i 1684. Han tog navn efter sognet og kaldte sig Christen Borbjerg. Han blev stamfader til den senere velkendte og udbredte Borbjerg-slægt. Navnet skrives uden -j-, netop som det var tilfældet med bynavnene Borbjerg og Trabjerg helt frem t.i.1 ca. 1880, hvilket fremgår af bl.a. de gamle kirkebøger.

Senere nævnes Laurs Jensen som degn fra 1688 og fra 1716 til 1730 Christen Lassen Degn, som efterfølges af Hans Pedersen Tuxen, der sidder i embedet i seks år fra 1730. I 12 år derefter beklædes embedet af Arent Schütte, som efterfølges af Johannes Dorscheus, som havde embedet fra 1748 til 1790.

Fra 1790 til 1812 er Ole Vestergaard degn, og efter ham kommer så Holger Jensen Schou, der fungerede i embedet til sin død i 1858 og hvis gravsten fremdeles ses på hans grav på Borbjerg kirkegård.

Holger Schou er den første i rækken af degne om hvem vi ved en del om interesser og virke i sognet. Han var meget hjælpsom og spillede på flere måder en betydende rolle som borger i sognet.

Efter Holger Schou fulgte en anden betydelig person i degneembedet Christian Mathiesen Christensen, der var født i Darum ved Ribe og efter seminarieuddannelse i nogle år, havde været lærer ved Lihmskov skole i Hørup sogn og derefter ved Randbøl skole i Randbøl sogn. Han søgte det ledige embede i Borbjerg og havde fra pastor Hans Svejstrup i Nørup en god anbefaling, der muligvis har påvirket pastor C.F. Møller i Borbjerg, som var en god bekendt af pastor Svejstrup.

Christian Mathiesen Christensen døde i 1883 efter 25 års påskønnet virke og efterfulgtes af sin søn, Christian Frederik Eberhard Møller, der var født i Borbjerg og opkaldt efter sognepræsten i Borbjerg, dog med faderens slægtsnavn Christensen, som han dog ikke brugte.

Fra den tid kaldtes hans afdøde far altid i omtale i sognet "æ gammel dæjn" og denne betegnelse fik sønnen også på sine ældre dage, da han i 1926 fratrådte som degn og efterfulgtes af tidligere andenlærer ved Borbjerg skole, Isak Villumsen Isaksen, der i et par år havde været førstelærer i Ramsing i Salling.

Lærer Møller, som C.F.E. Møller altid kaldtes, - af nogle fra den tid som nævnt også "æ gammel dæjn", flyttede ind i pastor Kuhlmanns tidligere bolig og kastede sig straks over arbejdet på at skrive "Borbjerg Sogns Historie1." Et bogværk, der udkom på eget forlag i 1929, og senere også "Minder og Oplevelser i 1932.

Taknemlige gamle elever fra Borbjerg skole lod opsætte en stor mindesten for ham. Den stod i mange år ved Haltoftvej, men blev efter den gamle degneboligs nedrivning i 1962 flyttet til en plads i den gamle degneboligs have, og det må siges, at her hører den hjemme. Lærer Møller døde i 1936.

I næsten 20 år fra sin ansættelse havde lærer Møller været enelærer ved skolen men fra 1902 blev der brug for en andenlærer, da den nye skole var bygget.

Lærer Isaksen overkom foruden degne- og lærertjenesten og påskønnet virke for egnens ungdom i det kulturelle arbejde. Han holdt aftenskole for de unge i skolen og medvirkede ofte ved oplæsning og foredrag i ungdomsforeningen, ligesom han var virksom med hensyn til at lære de unge nye melodier til salmer og sange, og hans kones klaver blev til dette formål adskillige gange båret over i gymnastikhuset for at blive anvendt til støtte for denne undervisning. Også studiekredse for unge ledede han ofte.

Lærer Isaksen blev ikke nogen gammel mand. Han døde P-. januar 194-8 efter kort tids alvorlig sygdom.

Derefter fik lærer Kristian Øe fra Engbjerg ved Lemvig embedet, men han flyttede efter få års forløb til Ølby ved Struer, og skolens daværende andenlærer, Erik Kragh, blev så degn og førstelærer.

Det var i hans tid, den nye centralskole opførtes og toges i brug i september 1962.

Erik Kragh blev ikke gammel. Han døde 9. april 1968 også af alvorlig sygdom.

Andenlærere ved Borbjerg skole.

Ved Borbjerg skole har en længere række lærere fungeret som andenlærere siden 1902, da den første ansattes. Den første var en lærerinde, frk. Varming, som kun blev der i en ganske kort tid og flytte- til Lolland. Hun efterfulgtes af Cristian Christensen, der blev i stillingen i seks år til 1908, og efter ham fulgte Carl Baarstrøm, der forblev 1 embedet til 1913, hvorefter lærer Møllers søn,

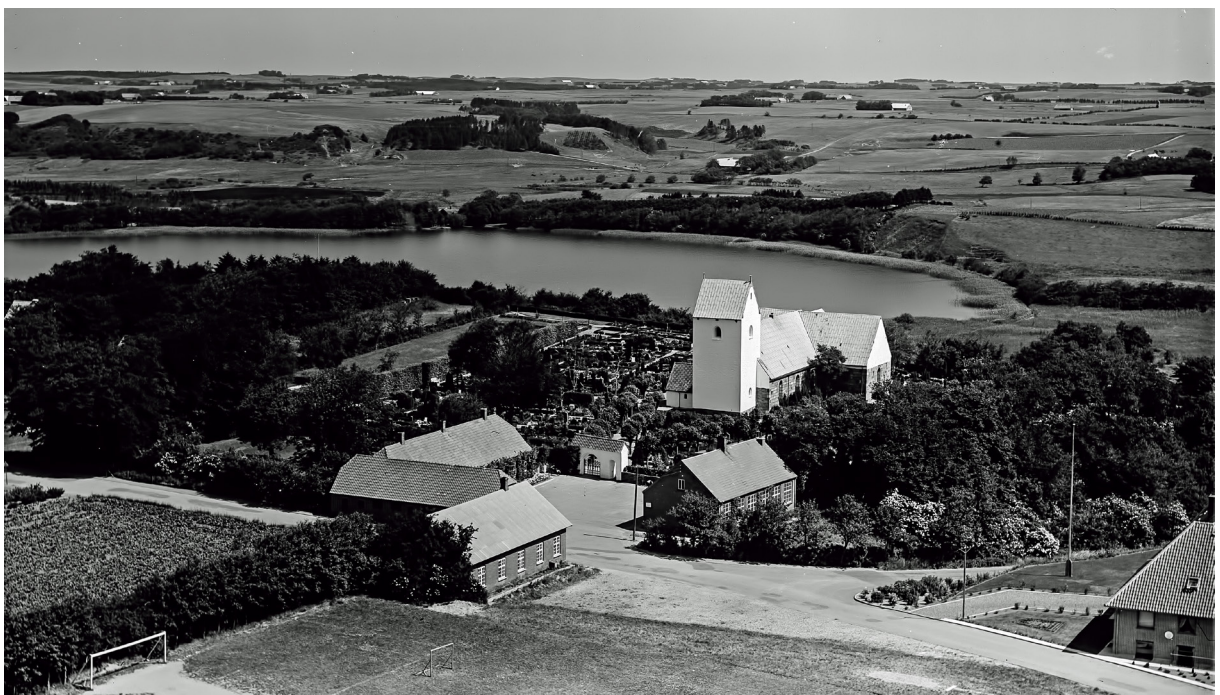
Christian Mathiesen Møller ansattes. Han blev få år senere førstelærer i Krejbjerg i Salling og efterfulgtes 1921 af Isak Villumsen Isaksen, der i 1923

blev førstelærer i Ramsing og efterfulgtes af K.V.G. Kristiansen, som efter kun to år i stillingen flyttede til Ordrup skole ved Merløse. Derefter antoges som andenlærer Søren Theilade Majgaard Nielsen fra Handbjerg, som heller ikke var ved skolen længe, idet han fik førstelærerembede ved Vemb, Efter ham kom lærer H. Bruun, som efter kort tids forløb fik embede som førstelærer i Hogager og efterfulgtes af lærer S. Raahede.

Senere overtoges embedet af Laurids Søgaard Pedersen og derefter af Børge Risum Pedersen, Ejnar Andersen, K. Karlsruud Madsen og derefter fremtalte Erik Kragh, der efterfulgtes af Aksel Traneberg som nummer fjorten i rækken af andenlærere ved skolen. Han flyttede i 1960 til Hover skole som førstelærer.

I de seneste to år i den gamle skoles tid medvirkede lærerne Knud R. Elbrønd, Karen Margrethe Rasmussen og Anders Klostergaard, der alle fortsatte ved den nye centralskole fra 1962.

Men udover de her nævnte fastansatte andenlærere ved Borbjerg skole har der i årenes løb i kortere perioder været ansat ikke så få vikarer. Det er lærernes solide indsats i det daglige arbejde i skolen, der har givet skolen værdi for sognets befolkning. Heller ikke de skal glemmes, og derfor er ile nævnt i denne oversigt over Borbjerg skole frem til centralskolens oprettelse.



Parti fra Borbjerg Kirkeby 1955 med de gamle skole-bygninger, som blev nedrevet i 1964

Borbjerg skole



Elevbillede fra 1959, det er 1. klasse,
med lærerne Erik Krag og Aksel Traneberg



Elevbillede fra 1963 - 4. klasse. Læreren er Knud Elbrønd.
Elbrønd har igennem en lang årrække været
skoleinspektør ved Borbjerg Centralskole,
der fejrer 25 års jubilæum den 28. august 1987



Borbjerg SKole 1910

Til højre - Den gamle gymnastiksal
med de nordiske flag på gavlen

Herunder - Elevbillede fra 1946
med lærer Isaksen til venstre og
Lærer Andersen til højre.
Bygningen er den gamle
lærer bolig



Elevbillede 1920.



Lærer C.F.E. Møller til venstre (han skrev bogen:
Borbjerg sogns historie).
Lærer Isaksen til højre, fra hans tid som andenlærer.



Den gamle Borbjerg skole som nu er nedrevet.



Dette er måske den første skole i Borbjerg



Øverst - Elevbilde Borbjerg Skole 1910
- nederst Gymnastikhuset



Hvam skole

Ifølge oplysninger, der kan findes i "Hardsyssels Degnehistorie", har der været "omgangsskole" i Hvam allerede i 1801. Altså med en "løbedegn", der underviste børnene i lejede lokaler.

Der nævnes dog intet om i hvilke gårde eller huse, der har været stillet en stue til rådighed for undervisningen. Som skoleholder og omgangslærer nævnes Poul Lauersen, der angives at være krøbling. Han var født i 1775.

Den første selvstændige skolebygning i Hvam opførtes i 1857 på en lille parcel, der til dette formål skiltes fra Kristian Damgaards gård, "Elmgaard". Parcellen, der var beliggende få hundrede meter syd for "Vester Hvamgaard" og vest for vejen, der sydfra fører til sidstnævnte gård, blev i 1860 selvstændigt matrikuleret med betegnelsen nr. 18 - af Sdr. og Nr. Hvam byer.

Skolebygningen betjentes ifølge C. Møllers bog af læreren ved Borbjerg skole, hvilket fra første færd har været C. Møllers far, C.M. Christensen, der i 1858 kom til sognet fra Randbøl.

Ingen nulevende i sognet kan huske denne bygning, men matrikels kortet afslører lokaliteten. Antagelig er bygningen nedbrudt kort efter at der i 1874 opførtes en ny skole med lærerbolig nogle hundrede meter mod vest og parallelt med sognevejen og på en parcel, der også udskiltes fra "Elmgaard" og som ved matrikuleringen betegnedes nr. 18 - af Sdr. og Nr. Hvam byer.

På denne plads har Hvam skole ligget til dens ophør som skole i 1962, og såvel bygningen fra 1874 som en nyere skole opført i 1905 samt en gymnastiksal, - sognets første -, eksisterer endnu efter skolens nedlæggelse. Bygningen fra 1874 udvidedes med nogle fag mod vest, hvorved lægeboligen blev større. Der var skolestue i samme bygnings østre ende indtil 1905, da den nyeste bygning toges i brug, men fra det tidspunkt indrettedes der lærerbolig for en andenlærer i den oprindelige skolestue.

Tanken om opførelse af et gymnastikhus ved skolen i Hvam var gradvist fostret i befolkningen på egnen, og der gjordes på helt privat basis en indsats for at forberede den afgørende beslutning i sognerådet. Efter opførelsen fik huset navn af gymnastiksal, og det har da også været bygningens fornemste formål at være samlingssted for medlemmer af den gymnastikforening, der snart dannedes på egnen. Men i den indledende fase taltes der oftest om "øvelseshus". Underforstået at det var et hus for bl.a. gymnastiske øvelser, og betegnelsen øvelseshus er tænkeligt hidbragt fra Vallekilde Høj skole og andre steder i landet, hvor sådanne huse var opførte.

Betegnelsen øvelseshus var næppe uden forbindelse med den holdning, der i sidste fjerdedel af forrige århundrede fandt fodfæste i

vide kredse på landet som reaktion mod bl.a. det forhadte gendarmeri korps, som landet over forstærkedes som politimyndighed efter attentatforsøget i efteråret 1885 på den så alt andet end populære konseilspræsident J.B.S. Estrup.

Rundt om i Danmark oprettedes skytteforeninger, - og også i Hvam. Der taltes på den tid om en "Riffelbevægelse", og tanken med disse skytteforeninger var faktisk meget lig hensigten med vore dages Hjemmeværn.

Karen og Svend Byskov, "Trabjerggaard", opbevarer en gammel protokol, af hvis notater fremgår, hvem på egnen i Hvam, der ydede bidrag til grundlæggelsen af gymnastikhuset i Hvam. Karen er født i "Krogslund", der da ejedes af hendes bedstefar, Jens Krog, der var formand i sognerådet og selv virksom for sagen ligesom hans sønner.

Gymnastikhuset i Hvam var dog helt og fuldt Borbjerg kommunes ejendom og det samme blev tilfældet med de to lignende huse, der senere opførtes ved skolerne i Trabjerg og Borbjerg. Disse blev dog noget større end huset i Hvam.

Der var faktisk på sin vis endnu flere bygninger, der i befolkningen på egnen opfattedes som også hørende til Hvam skole, selv om de var privatejede.

Til skolen i Hvam har der aldrig hørt nogen "degnelod", hvorved forstås et areal, som degnen, - -, i dette tilfælde læreren, kunne benytte landbrugsmæssigt. Men lærer Simon Nielsen, der var lærer ved skolen fra 1892 til sin død i 1918, havde en landejendom med 11 tønder land nord og vest for lærerboligen og med et par bygninger som lade og stald nærmest lærerboligen.

Efter Simon Nielsens død, holdtes der auktion over ejendommen. Ladden købtes af Kristian Poulsen i "Thorsdal" der lod den nedrive og derefter genopføre ved sin gård. Staldbygningen var der ingen købere til, så den fik lov at stå i et kort åremål, mens arealet solgtes til Kristian Damgaard på "Elmgaard".

Men lærer Peder Nøhr, der antoges i Simon Nielsens sted og som var landmandssøn fra Løgstøregnen, ville gerne drive lidt landbrug, og han købte så seks tønder land syd for sognevejen, lige overfor skolen, og her lod han i 1923 opføre en "bygning med stald og lade. Senere, i 1929, ville Nøhr gerne have en lidt større bolig end lærerboligen og lod da opføre en ny bygning lige over for skolen.

Derefter overtoges Nøhrs tidligere bolig af skolens andenlærer.

Lærere ved Hvam skole

Det må formodes, at børn i den vestlige del af Borbjerg sogn, - området omfattende Bøgild, Perregaard, Bisgaarde, Brødbæk og iøvrigt Sønder og Nørre Hvam -, har haft adgang til undervisning 1 time i åremål såvel

som i samme omfang, som børn i den øvrige del af sognet, og tilbuddet er til og IB* I første halvdel af 1800-tallet givet i form af undervisning ved de såkaldte løbedegne, som underviste i lokaler, som var stillet til disposition for formålet hos private.

Der synes ikke at foreligge gemt noget som helst i henseende til fortegnelse over, hvem disse undervisere var eller hvor mange børn, der undervistes.

I 1857 opførtes den første skolebygning i Hvam. Om denne skole indledningsvist har været at opfatte som en slags bi skole til skolen ved Borbjerg kirke, er uklart, men ifølge C. Møllers bog Borbjerg Sogns Historie, udgivet 1929, forestodes undervisningen i Hvam skole af læreren ved Borbjerg skole og dennes hjælpelærer.

I 1858 kom C. Møllers far, Christian Matthiesen Christensen til Borbjerg skole som lærer. Han købte fra et embede i Randbøl. I 10 år undervistes der i Hvam af lærerne fra Borbjerg skole.

Den 19. oktober ansattes en lærer ved Hvam Biskole, som skolen da kaldtes. Der var kun en enkelt ansøger til embedet, - han benævnes blot Niels Christian og havde til da været hjælpelærer i sognet. Men hans ansættelse i embedet varede kun et enkelt år.

Fra 1. november 1969 ansattes så en kun 16-årig ung mand som lærer. Det var Peder Pedersen, søn af Peder Krog i Kroglund. Den unge mand havde selv gået i skole i Hvam. Han boede hjemme og skulle i skolen undervise de to yngste klasser to dage ugentlig. Han blev senere en kendt borger i sognet efter køb af gården "Store Hedegaard", hvorefter han antog navnet Hedegaard.

I 1875 ansattes der en bi skolelærer S. J. Pinborg. Han flyttede senere til Mejrup nordre skole.

Og i 1874 byggedes så den nye skole ved sognevejen. Den første lærer, der ansattes ved denne skole, var Christen Lauersen fra løve i Aarhus amt.

Han flyttede senere til Fonnesbæk ved Ikast. En datter af ham blev senere gift med Johannes Lebech 1 "Vester Hvamgaard".

I syv år fra 1881 til 1888 var embedet besat med Niels Møller Pedersen fra Ramme. Han flyttede til Nr. Nissum. Herefter fulgte A. Simonsen, der var lærer ved skolen i fire år, før han flyttede til Aulum skole. En søn af denne, Bernhard Simonsen blev senere lærer ved først Trabjerg skole Og derefter ved den nye skole i Skave.

Lærer A. Simonsen efterfulgtes 1 1892 af Simon Nielsen fra Sønderby på Holmsland. Han var lærer ved skolen til sin død i 1918. Fra 1906 var han dog ikke længere enelærer men førstelærer, idet han fra dette tidspunkt var to lærere ved skolen. Simon Nielsen døde på Tarm sygehus, men skønt han var ugift og ikke havde familie på egnen, blev han be-

gravet på kirkegården i Borbjerg, og han efterlod sig i befolkningen mindet om en god virksomhed som lærer ved skolen i Hvam gennem 26 år.

Som ny førstelærer ved Hvam skole, - og dermed også den sidste - antoges i 1918 Peder Nielsen Nøhr fra Tolstrup i Næsborg sogn ved Løgstør. Han kom fra et embede i Lerbjerg, der var hans første efter uddannelsen på Ranum Seminarium. I 1922 blev han gift med Agnes Poulsen fra "Munksgaard".

Peder Nøhr fortsatte lærergerningen til 1960, da han fyldte 70 år og med 42 års virke ved skolen, er han den, der undervist i længst tid i Hvam skole. Han levede derefter i 12 år som pensionist, og kunne fra sin bolig hver dag se over på den skole, der havde været hans virkeplads i mere end en menneskealder, men som nedlagdes blot to år efter hans fratræden i forbindelse med den omfattende ændring, der da skete i Borbjerg sogns skolevæsen.

Elever af lærer Nøhr vil til deres dages ende mindes ham som en lærer med nok ret sjældne og særdeles gode, naturlige egenskaber som pædagog". Han havde intet besvær med at holde justits, i timerne i klassen såvel som i frikvartererne, og det faldt ham let at fastholde elevernes opmærksomhed i klassen. Og det er ubetvivleligt, at han var afholdt som lærer. Også at han selv huskede sine elever, efter at de havde forladt skolen, omend han aldrig ruttede med udtryk derfor.

Lærer Nøhr s undervisningsteknik såvel som baggrunden for samme kan efter mit skøn nok tåle sammenligning med senere tiders, og hvis det i Nøhrs tid som lærer havde været ønskeligt som nu at have 19 le nyere fag, der efterhånden er kommet til, så havde han også kunnet indfri ønsker om undervisning i sådanne. Eksempelvis også i fremmede sprog, hvor han mestrede bl.a. tysk på et tidspunkt, hvor dette sprog så lidt som andre fremmedsprog var almindeligt tilbud i undervisningen.

Det må her nok erindres, at i så godt som hele den tid, Nøhr var lærer ved Hvam skole, var det almindelige ønske, at børn skulle lære dansk, regning, religionshistorie, historie iøvrigt samt geografi og sang. Resten ansås, - i hvert fald helt frem til ca. 1940 - 1950 -, som ganske overflødig og egentlig helt uønsket. Lærer Nøhrs undervisning i dansk sprog og dansk litteratur, retskrivning Og skønskrift samt i bibelhistorie kunne næppe af nogen præsteres bedre, og hans hele livsholdning kom smukt til udtryk i bl.a. Kristendoms undervisningen. Lærer Nøhr døde 19. januar 1972.

Andenlærere ved Hvam skole

Fra 1906 har der været andenlærere ved Hvam skole. Den først ansatte var Sigurd Jensen. Han var der kun enkelt år og efterfulgtes af Hans Christian Hansen fra Bryndum sogn ved Esbjerg. Seks år var han i

stillingen, hvorefter han blev førstelærer ved Trabjerg skole, der blev rammen om hans egentlige livsgerning som anset lærer i Borbjerg sogn, hvis taknemlige befolkning satte en meget smuk sten på hans og hans hustrus grav på Bryndum kirkegård.

I to år fra 1913 var R.Kjær Nielsen fra Krstrup ved Randers andenlærer ved Hvam skole. Han blev gift med Margrethe Meldgaard fra Trabjerg og fik i 1915 førstelærerembede i Drastrup ved Randers, hvor han forblev, til han blev pensionist.

Kjær Nielsen efterfulgtes af Poul Martinus Pedersen fra Handbjerg, der havde embedet fra 1916 til 1920.

Pra og med året 1920 var der en periode på et par år eller tre, hvor en pludseligt opstået lærermangel kom til at præge skolesituationen i Danmark mærkbart. Anledningen var Sønderjyllands genforening med kongeriget efter Tysklands nederlag i første verdenskrig. Da skulle skolerne i landsdelen besættes med danske lærere, og det bragte forstyrrelse i den tilvante rytme i uddannelsen af lærere. Og det var ganske særligt andenlærerembederne og tilsvarende, der oftest besattes med de yngre lærere, der kom til at mærke lærermangelen.

I Hvam skole mærkedes situationen i hyppige skift samt i flere tilfælde besættelse alene med vikarer. Ja, der var endda kortere perioder, hvor der slet ikke var nogen andenlærer, men det gik endda., for lærer Nøhr kunne nok styre to klasseværelser i f. eks. dansk og regning, mens han til tider tog to klasser ind i samme lokale til historieundervisning og sang.

Poul Martinus Pedersen efterfulgtes af lærer Jacobsen, der efter kort tids tjeneste fik ansættelse ved Vamdrup skole. Derefter fulgte lærer Laursen i 1921 og derpå lærer Nygaard. Disse tre læreres fornavne eller tilsvarende initialer huskes ikke. Det var i de tider aldeles ikke som nu skik at være på fornavn med lærerne.

I 1922 ansattes Christian Jensen som andenlærer, og han forblev i embedet et års tid, før han fik ansættelse i skolen i Hvidemose i Rønbjerg. Dermed var det for Hvam skoles vedkommende slut med føleligheden af lærermangelen i Danmark. I 1923 antoges Henry Børge Enevoldsen i stillingen.

Lærer Enevoldsen var fra Silkeborgegnen og uddannet på Winthers Seminarium i Silkeborg men kom til Hvam skole fra en stilling på Ubby Efterskole ved Kalundborg. Han forblev i embedet til 1956, da han på grund af sygdom søgte og fik orlov og flyttede til en datter på Amager, hvor han døde få år efter. I hele 33 år satte han et anerkendelsesværdigt og påskønnet arbejde på flere felter, og hans undervisning mindes taknemligt af eleverne.

Både P. Nøhr og H.B. Enevoldsen strakte sig videre i deres virke end til blot at passe timerne i skolen. Begge tog f.eks. i ferietiden på længere cykelture med de drenge, der ville med.

Således tog lærer Nøhr og fem drenge en cykeltur i en uge over Østjylland til Skagen. Og lærer Enevoldsen tog i sommerferierne i 1930, 1931 og 1932 på cykeltur med 10 -12 drenge til Sønderjylland og Sydslesvig, til Fyn, Tåsinge og Langeland, samt til Skagen. Deltagerne glemmer sent disse oplevelsesrige ture i Danmark på en tid, da rejser ud over sognegrænserne endnu var ret så sjældne.

Og begge nævnte lærere deltog også periodisk i kurser for husflidslærere, hvorefter de begge underviste i forskellige slags husflid og sløjd, der gennemførtes på loftet i Hvam skole.

H.B. Enevoldsen havde interesse for og tag på at lede teatralisk virksomhed ved instruktion af dilettantkomedie. Det indledte han med i 1924, da en del af egnens folk spillede komedien "Kloge Ellen", og der fortsattes med en lang række skuespil i de kommende mange år. Herved kom Enevoldsen i berøring med mange af de unge, han ikke havde haft som elever i skolen, og det førte også med sig, at Enevoldsen også hyppigt var oplæser eller taler ved sammenkomster i Borbjerg Ungdomsforening, ligesom han efterhånden blev efterspurgt i samme ærinde i andre ungdomsforeninger.

Det går nok an her at sige, at selv om Enevoldsen var en dygtig lærer for børn, så fortjente han at have elever ældre end 7-14 år, hvilke aldersklasser jo på hans tid udgjorde elevklientellet ved Hvam skole. De to lærere Nøhr og Enevoldsen, som blev de to lærere, der længst virkede ved Hvam skole og som virkede der samtidigt, var forskellige, men de udfyldte hinanden godt på pladsen og i samarbejdet om undervisningen. De vil blive erindret længe og i taknemlighed af deres elever.

I Hvam skoles to sidste år undervistes af lærerne Rask og Kirsten Bangsgaard fra Borbjerg skole.



Hvam skole
Lærerbolig, skole og gymnastiksal set fra vest.



Samme parti set fra øst - således så bygningerne ud
i 1956.



Elevbillede fra 1921 med lærer Laursen til venstre.



Elevbillede fra 1934. Lærerne er H.B. Enevoldsen til
og P. Nøhr til højre - venstre og P. Nøhr til højre.

Trabjerg skole.

I det område af Borbjerg sogn, der i et tidsrum på 100 år var Trabjerg skoledistrikt med egen egentlig skole fra 1859 til 1959 var der såkaldt "omgangsskole" til 1826. Omgangsskolen var en form for skole, der holdtes i et hjem med passende beliggenhed for samling af egnens børn og med en stue, der kunne stilles til disposition for formålet. Som lærer fungerede "omgangslæreren", der almindeligt betegnedes som løbede-gnen. Det fremgår ikke af levnedes notater, hvor tidligt denne form for skole er indledt i området.

Fra 1826 indrettes der "biskole" for området. Først i en gård i Tingedal og senere i en gård i Skave. Det er ikke nærmere betegnet i hvilken gård, men der har på dette tidspunkt næppe været ret mange hjem at vælge mellem.

I skolekommissionens gamle protokol kan hentes få og spredte oplysninger om denne skolevirksomhed. Blandt andet at bi skolelærer Peder Nielsen i 1843 af sogneforstanderskabet i Borbjerg opfordres til at holde vinterskole i Skave fire dage ugentligt samt to dage i Hogager. Det oplyses også, at der var to klasser i skolen i Skave med 28 børn i øverste klasse og 17 i nederste. Disse børn er antageligt kommet til skolen fra Tingedal og Skave og måske dertil fra Hesel og en del af Trabjerg, men næppe fra hele Trabjerg, hvilket synes at fremgå af Severin Weirsøes bog: "En Landsbydrengs Dagbog".

Severin Veiersøe var født i "Stemmelborg" i Trabjerg i 1814, og han har begyndt sin dagbogsføring allerede som 10-årig. Bogen blev trykt så sent som i 1943. I bogen fortæller han naturligvis også om sin skolegang, og han har gået til skolen i Borbjerg, hvilket formentligt også andre børn fra i hvert fald den nordlige del af Trabjerg har gjort. Biskolen i Skave har også været skole for børn fra Stendis i Byde sogn. Helt frem til 1878 har denne ordning mellem de to sogne Borbjerg og Ryde været gældende, og heraf fremgår, at børnene fra Stendis er søgt til skolen i Trabjerg fra denne skoles oprettelse i 1859. Af skolekommissionens protokol fremgår, at der allerede i 1856 er ført forhandlinger mellem sognenes forstanderskaber om ophør af ordningen, roen først i 1878 oprettes en skole i Stendis.

Skolen i Trabjerg opførtes på en lod, der som matr.nr. 2 - udskiltes til formålet fra "Østre Søndergaard", og samme år oprettes et selvstændigt lærerembede.

Efter hvad jeg har hørt fortælle af bl.a. min far, Edvard Traberg, har der forud for den endelige beslutning været ført en del forhandlinger om, hvor denne skole skulle placeres.

Biskolen havde til da været beliggende i Tingedal og Skave, men da Trabjerg nu i videre udstrækning ønskedes medregnet til skoledistriktet, måtte skolen placeres noget nordligere, og resultatet blev, at pladsen udvalgte som liggende nogenlunde midt mellem "Store Hesel" i syd og sogneskellet mellem Ryde og Borbjerg i nord, hvorved berettigede interesser bedst muligt kunne tilgodeses.

Om den skolebygning, der da opførtes i Trabjerg, var stort andet end en skolestue, er for mig ret usikkert. Det helt sikre er, at den første lærer i embedet var før omtalte bi skolelærer i Skave, Peder Nielsen, der havde en gård eller mindre landejendom i Skave og om hvem vi ved, at han forblev boende der til sin død i 1874.

Senere er der foretaget udvidelse af byggeriet, så der var plads til en lærerfamilie, og da der i 1901 opførtes en helt ny skolebygning med to store skolestuer, blev den oprindelige bygning ændret, så der kunne være plads til også en andenlærer med egen bolig på skolen. Få år efter, 1906 eller 1907, opførtes ved skolen et gymnastikhus i lighed med det tilsvarende, der i 1905 var opført ved skolen i Hvam. Huset ved Trabjerg skole blev dog bygget et par meter større i længden. Dette byggeri skulle blive det sidste ved Trabjerg skole, som nedlagdes i 1959 efter funktion i 100 år. Samme år, - den 18. august, - indviedes i Skave den nye centralskole, der fremtidigt skulle modtage børnene fra de hidtidige skoledistrikter i Trabjerg og Saustrup.

Lærerne ved Trabjerg skole.

Som før nævnt var den første lærer i embedet Peder Nielsen. Han var uden lærereksamen men alt tyder på, at han har været i besiddelse af pædagogiske evner. Det anføres således, at hans elever i henseende til kunnen og viden fuldt ud stod på højde med andre skolebørn, der havde eksaminerede lærere. Også den omstændighed, at han ansattes i embedet, tyder på fuld tilfredshed med ham i mange års tjeneste forud som bi skolelærer i Tingedal og Skave. Peder Nielsen var i øvrigt en meget velanset mand i Sognet. Hans søn, Laust Pedersen, der overtog hjemmet i Skave, huskes endnu af de ældste i Borbjerg sogn som en højagtet borger. Hans to børn værner endnu om hjemmet, der betegnes nu med nummer 244 på Viborgvej i Skave.

Ved Peder Nielsens død var børnetallet i Trabjerg skole stort. Det var i 1874. Men endnu en tid fortsattes der med enelærer i 25 år til 1901. Men fra 1874 med eksaminerede lærere.

Peder Nielsen efterfulgtes i embedet af Chr. Lauridsen, der kun var i embedet i to år og da fik embede i Gudum. Da ansattes P.H. TJaahr i

stillingen. Han forblev kun i tre år og fulgtes af lærer J.H. Vind Kristensen, som ansattes i 1880 men forlod embedet allerede i 1881, mens efterfølgeren i embedet, Jes Peder Hansen dog besad stillingen til 1889, da han blev førstelærer ved skolen i Ryde, hvor han forblev til sin død i 1907. Også han var en anset skikkelse i sognet og hans grav er på Ryde kirkegård.

I 1889 ansattes lærer Mads Madsen som enelærer i Trabjerg. Han var da 31 år gammel og han sad i embedet til sin død i 1913, - fra 1901 som førstelærer. Mads Madsen var fra Stendis i Ryde sogn og havde gået i skole i bi skolen i Skave. Han var således velkendt med både egn og befolkning, da han antoges til sin livsgerning. Han mindes endnu af de ældste i sognet og senere generationer har hørt hans navn nævne, når talen har været om Trabjerg skole, hvor han ikke blot var børnenes men også de unges afholdte og respekterede lærer, idet han holdt aftenskole for interesserede unge på egnen.

Der værnes fortsat i Borbjerg om gravstedet på kirkegården, hvor lærer Mads Madsen og hustru, Kirstine, er stedet til hvile. Deres eneste søn, Niels Tage Madsen, der er kort tid var andenlærer ved Trabjerg skole, men senere blev førstelærer ved Skov Hastrup skole ved Hvalsø på Midtsjælland og siden til sin død skoleinspektør ved centralskolen i Hvalsø, glemte aldrig sin hjemegn og den kreds af venner, der havde knyttet sig til familien i Trabjerg skole. Også han huskes endnu af de ældste i Borbjerg og Trabjerg.

Lærer Hans Christian Hansen blev fra 1913 førstelærer ved Trabjerg skole. Han var fra Nordby på Fanø og havde efter læreruddannelse på Skaarup Seminarium været andenlærer ved Hvam skole i seks år. Også H.C. Hansen var en betydelig lærer ved skolen, og han havde ligesom lærer Mads Madsen interesser, der gik videre end til børneskoleundervisningen. Således var han virksom i lokalhistoriske studier, hvilket ses i flere bind af "Hardsyssels Årbog", hvor hans artikler optoges. Også han drev aftenskole for de unge ligesom han bl.a. i foredrag i sognets ungdomsforening orienterede interesserede tilhørere om egnens geologiske tilblivelse, hvilken illustreres tydeligt i sporene af "Stilstands linjen" for den sidste isbræ, der dækkede Jylland med undtagelse af Vestjylland syd for linjen Dollerup- Sønder Nisum, - og i Borbjerg sogn altså linjen, der går forbi Trabjerg Høje med retning mod Mejrup kirke. Også i avisartikler bragtes H.C. Hansens studier ud til interesserede, han har også skrevet om Borbjerg kirke og dens inventar.

H.C. Hansen beklædte embedet til 1950. Han var da 65 år gammel, og

han og fru Mette Bertram Hansen, der var lige så velanset i Trabjerg, flyttede da til Holstebro, hvor de boede til deres død-. De blev begravet på Bryndum kirkegård ved Esbjerg i et familiegravsted der. Fru Mette var fra dette sogn, hvor også H.C. Hansen havde slægtninge. På deres grav satte vennekredsen i Borbjerg en anselig og smuk gravsten som tak for 43 års tro og virksom tjeneste ved skolevæsenet i Borbjerg sogn.

H.C. Hansen efterfulgtes i stillingen af Christian Mathiesen Møller, søn af lærer C.F.E. Møller, Borbjerg. Han havde en kort tid været andenlærer i Borbjerg, senere i flere år enelærer ved søndre skole i Mejrup, hvorfra han i 1934 blev førstelærer i Munksjørup skole ved Overlade nær Løgstør. Han søgte til sit hjemsgn i de sidste år af hans virketid som lærer og lagde ikke skjul på, at han var glad derfor.

I 1955 blev embedet igen ledigt og besattes da med lærer Bernhard Simonsen, som i flere år havde været lærer ved bl.a. Råsted skole. Han var førstelærer i Trabjerg til skolens nedlæggelse i 1959, og han fortsatte som lærer ved den da nyoprettede centralskole i Skave. Bernhard Simonsen var således den sidste i rækken af førstelærere og enelærere ved Trabjerg skole

Andenlærere ved Trabjerg skole.

I de 58 år fra 1901, da den første andenlærer ansattes, til 1959, da Trabjerg skole nedlagdes, virkede ialt ni i embedet.

Først Kathrine M. Lund, der allerede i 1902 forlod stillingen for at blive ansat i Løvel ved Viborg, og da efterfulgtes af Jacob Pøder Christensen, som efter kun tre års forløb flyttede til Dybe og da afløstes af Peder Chr., Albert J. Juul, der forblev i to år til 1907.

Fra 1907 til 1913 beklædtes andenlærer embedet af M.J. Skjold Mandag, der kun blev 28 år gammel, da han døde dette år under deltagelse i et årskursus for lærere i København. Det var samme år, som lærer Mads Madsen døde, hvorved skolen berøvedes begge sine lærere. Lærer Mads Madsens søn, Niels Tage Madsen, var så andenlærer ved skolen i et år til han fik en stilling ved skolen i Viby ved Aarhus, Som nævnt tidligere blev han senere lærer på Sjælland men han glemte aldrig sin hjemegn og familiens mange venner der, ligesom han pietetsfuldt har værnet om sine forældres grave på Borbjerg kirkegård. Efter Niels Tage Madsen kom så Morten Larsen i embedet. Han forblev til 1916, dahan overtog førstelærerembedet ved Mejrup Hovedskole. I seks år derefter, fra 1916 til 1922, var Oskar V. Pedersen andenlærer i Trabjerg. Han forflyttedes til Uth syd for Horsens Fjord.

Efter ham ansattes Palle Aleksander Sørige, der havde stillingen i to år til 1924, da han fik en stilling ved skolevæsenet i Klokkeholm i Vendsyssel og senere i Hellevad nær Aabenraa.

Medens der i årene fra 1901 til 1924 således har været ansat otte andenlærere, skulle den sidste i den samlede række på ni andenlærere ved Trabjerg skole, Villads Skaaning, vise sig at være lige så stabil og holdbar som han var afholdt, idet han forblev i stillingen fra. Sin ansættelse i 1924 til Trabjerg skoles nedlæggelse 35 år senere. Han fortsatte som lærer ved den nye centralskole i Skave, men døde kort efter ret uventet.

V.K. Skaaning havde også mange interesser udover at passe sin lærergerning med omhu. Han var således intet mindre end virtuos som violinist, og han var aldrig kostbar, når nogen bad ham om at tage violinen frem. Meget ofte gav han således koncerter i Borbjerg Ungdomsforening sammen med Peder Risum, ligesom han beredvilligt bidrog med violinspil, når lærer T.V. Isaksen i Borbjerg, arrangerede aftener i ungdomsforeningen, hvor deltagerne kunne lære nye melodier til højskolesangbogens sange og salmer.

Netop lærer V.K. Skaanings mangesidige virke gennem mere end en menneskealder og hans altid venlige væsen gjorde ham afholdt, så han mindes længe i sognet såvel som navnlig i Trabjerg skoledistrikt.

Afskrift af en personschildring, som Edvard Traberg, Borbjerg, skrev i 1935 om afdøde førstelærer ved Trabjerg skole, Mads Madsen, der døde i 1913. Det håndskrevne originalmanuskript opbevares af Laust Traberg, Borbjerg.

Erindringer om lærer Mads Madsen, Trabjerg.

Fra tre af mine skoleår i barndommen og senere i min ungdomstid i Trabjerg.

Mads Madsen var født i Stendis i Ryde sogn den 23. februar 1858, søn af smed og husmand Niels Madsen.

Han arbejdede ved landbrug til han var 24 år-, og først da begyndte han at uddanne sig til lærergerningen. Efter endt seminaritid i Jelling var han vikar og Lærer et par steder i Østjylland, hvorefter han i foråret 1889 blev kaldet til enelærer ved Trabjerg skole i Borbjerg sogn.

Den første gang, jeg husker ham fra var, da han som ansøger til em-

bedet i Trabjerg var på besøg hos min plejefar, min farbror Christen Johannessen, - kaldet "Fræ Laafowwe" -, i "Ladefoged Gaarden" i Trabjerg.

Det var dengang som ofte senere neget almindeligt, at skoledistriktets sogneråds- medlemmer havde den afgørende indflydelse på indstillingen til præsten eller biskoppen, og min plejefar var da i sognerådet. Det var en vinteraften, at Mads Madsen og hans far sad i stuen i mit hjem og ventede på min plejefar, der ikke var hjemme, da de kom. Til en forandring i underholdningen foreslog en af de tilstedeværende, at vi skulle synge et par sange. Lærer Madsen sang selvfølgelig for, og jeg husker endnu tydeligt bl. a. en salme, si da sang. Jeg følte mig som den 11-årige purk ikke særligt tiltalt af den høje, noget rangiende mand med de grove træk og den hårde og dybe basstemme, og Madsen var og blev vist ikke særligt inladende og tiltalende overfor mindreårige.

Ved indstillingen husker jeg fortalt, at daværende sognepræst i Borbjerg, C.H.G.A. Kuhlmann, fremhævede ved gennemgang af ansøgernes eksamenspapirer, at Madsen havde gode karakterer fra seminariet i fagene religion og regning. Det fandt, sognepræsten afgørende vigtigt. Lærer Madsen fik embedet, og han overtog det, så vidt jeg husker, 1. april 1889. Han tog fat på opgaven med energi og god vilje, og jeg mindes ham som den ihærdige lærer, der ville gøre en god gerning i skolen og bibringe børnene det bedst mulige udbytte af skolegangen. Han søgte at udnytte de kilder, der var til rådighed. Der udkom i de år et værk med navnet "Land og Polk", en geografisk og historisk skildring, som Madsen anskaffede og ofte drog nytte af i undervisningen i skolen, og han gik ret stærkt op i de fag, der særligt interesserede ham.

Sangen var ikke hans bedste fagområde, og for eleverne kunne det være noget trivielt og vanskeligt at lære melodierne efter violinspil, men Madsen sled bravt i det, og vi lærte mange nye melodier, som den daværende sanginspektør krævede Indøvet. Jeg mindes bl.a. een melodi, der voldte os meget besvær:

"Vi tro, vi alle tro på Gud - Men det glædede mig ofte, når jeg siden har hørt salmer og sange sunget da at opdage, at de melodier, vi lærte hos Madsen, var rene og "uforfalskede".

Jeg har før bemærket, at religion og regning fra seminariet; var Madsens bedste fag, men for mig fik hans undervisning i netop disse to ('ag ikke så særlig stor betydning. Derimod mindes jeg især den helt utrættelige energi, hvormed Madsen lærte os faget dansk sprog, og jeg

er ham taknemlig for, at han ikke tog for valent på opgaverne eller på os elever i det stykke. Den smule dansk, jeg kan og som jeg har klaret mig så nogenlunde med, det jeg lært hos Madsen. En af hans elever fra den tid, Karl Andersen, fra "Nørgaard" i Skave, som senere rejste en del i udlandet og lærte forskellige sprog, udtalte en gang til Madsen, at hvis han ikke havde nydt så god en danskundervisning i skolen i Trøjbjerg, så kunne han ikke have lært den vanskelige tyske grammatik, eller i det mindste ville det have voldt ham et meget større besvær. Denne udtalelse og lignende tilkendegivelser glædede selvfølgelig lærer Madsen. Det er jo som en af de få og sparsomme påskønnelser, lærerne Per for deres arbejde.

I denne forbindelse vil jeg til at Madsen engang i en samtale hævdede, at man kunne få lyst og interesse for et hvilket som helst fag, selv om man indledningsvis havde ulyst dertil, blot man ville tage fat på det med god vilje og energi og. derpå kom i gang med at overvinde vanskelighederne.

Jeg tror, han havde ret, og jeg tror, at det er den stærke vilje, han selv har sat ind på at nå et mål, der har givet ham en særlig lyst til netop til faget dansk sprog, som- han måske selv havde haft sværest ved at lære. Man lærte os dans, men del, er meget nul igt, at det var gentagelsernes store antal, der bibragte os resultatet.

Som tidligere nævnt mener jeg ikke, at Madsen var særligt god til at omgås eller undervise børn. gavnlig ikke de yngste årgange. Han havde ikke det milde blik og det kammeratlige sind overfor børnene, som mangen en lærer har han som nok er mere almindeligt forekommende nu, men han havde ingen vanskeligheder med at holde disciplin i skolen. I de første år, mens Madsen, erfaringer i så henseende var færre end senere, hændte det vel af og til, når en af de store drenge havde forset sig, at Madsens til tider iltre sind kunne komme i stærkt udbrud, men de disciplinære straffe afsonedes på en udmærket og ret så virkningsfuld måde, nemlig ved at Madsen rettede følgende meget høflige bemærkning til "synderen": "Så skal du sandelig ind og snakke lidt med min kone". "Straffen" eksekveredes straks. Det skulle efter sigende være en meget flov historie at være deltager i. At sidde inde i stuen hos fru Stinne Madsen og blive udspurgt ret indgående om, hvordan dette eller hint i den pågældende "forbrydelse" kunne være gået til. Det hændte som regel ret hurtigt, at eleven vendte tilbage i klassen efter at have fået småkager og kaffe hos fru Madsen og derpå lovet hende bod og bedrim1;. Metoden måtte være virkningsfuld, for der blev sagt, at ingen mere end een gang korn ind til fru Madsen i dette ærinde.

Lærer Madsen kunne som sikkert mange af sine kolleger more sig kosteligt over de pudsigheder og forkerte svar, som skolebørnene ved rorskellige lejligheder uforvarende kunne fremkomme med, og det bidrog selvsagt til velvillig indstilling overfor ham.

Eftersom årene gik, blev Madsens helbred dårligere. Han havde af og til sygelejer. Han led af hjertevanskeligheder, og han havde også mave- og nyrelidelser, som pinte ham, og disse sygdomme forvoldte selvfølgelig, at lærergerningen, som han passede samvittighedsfuldt, sled på hans svage kræfter.

Der er mange måder, hvorpå en lærer kan udfolde sig og bruge sin virkelyst og sine kræfter: - i skolen med børnene, blandt skoledistriktets ungdom og for skolekredsens og egnens interesser og meget andet. Lærer Madsen gik også i gang med et arbejde for de unge. Det var aftenskolen, der væsentligst havde hans interesse og i samarbejde med do skiftende andenlærere, han efterhånden fik som medarbejdere, øvede han en god gerning. Han gik op i aftenskoleundervisningen med lyst og energi som i alt andet, han tog sig af. For en del var det de almindelige skolefag, der undervistes i i aftenskolen, men også mindre foredrag holdt han om litterære emner og digtere, ligesom han gav oplæsninger og underviste i fysik.

Der samledes i de første vintre at passende hold af elever på disse aftenkursus, men det er med denne hjælp til uddannelse, som med så meget; andet i sin art, at Det i førstningen har nyhedens interesse og senere sløjes der af på samme. Men Madsen vidste af erfaring, at derved er der intet at gøre, idet man ikke kan tvinge nogen til frivilligt arbejde. Han holdt aftenskole to - tre vintre i træk og lod så aftenskolen hvile en vinter eller to til der igen var interesse for sagen. Så indbød han igen dertil og havde som regel god tilslutning.

Efter mit skøn var lærer Madsen fuldt så godt egnet til at være lærer for de unge som for børnene.

Han vandt let de unge med den jævne og kammeratlige tone, som han altid slog an ved tiltale og i undervisningen, og efter endt skoletid om aftenen, når piberne blev tændte og snakken kom i gang om de forskellige emner, der optog sindene, da betød Madsen ikke mindst for sine elever i aftenskolen.

Han elskede virkelig sine elever i aftenskolen, som han jo i mange tilfælde havde haft som elever i børneskolen, og han glædede sig ved at se dem om sig i skolen, og han fandt tit og ofte ved sådanne le-

jligheder det rammende udtryk for sin opfattelse og kunne da sætte fingeren på det han fandt, var kernen i samtalen, - det han fandt, havde størst værdi.

Det er ikke mindst fra sådanne stunder, de gode minder om lærer Madsen kommer frem. Han kom bedre i kontakt med sine elever i det frie og mere utvungne forhold lærer og elev imellem i aftenskolen, end når han stod ved katederet i børneskolen, og vi, der var unge dengang og nød godt af Madsens undervisning, skylder ham megen tak.

Lærer Madsen interesserede sig for, hvad der rørte sig i befolkningen. Det være sig i både åndelige og materielle spørgsmål. I skolekredsen eller i hele sognet såvel som i det hele land eller længere omkring, og det var ved hans medvirken, at foredragsforeningen i Trabjerg kom i gang og bestod i et årrække. Det var ikke noget stort antal medlemmer, der slog kreds om denne forening, men den har sikkert i de ca. 30 år, den bestod, haft en gavnlig indflydelse hos mange af skoledistriktets beboere. Madsen var fra oprettelsen til sin død leder af foreningen, og han delte dens glæder og sorger.

Da menighedsrådsloven kom og af befolkningen skulle tages i anvendelse, var lærer Madsen en af dem, der satte sig godt ind i lovens bestemmelser, og han blev medlem af det første menighedsråd i Borbjerg, og han var som sådant deltagende i præstevalget og indstillingen fra Borbjerg, da pastor J. Wernberg-Møller i 1907 skulle afløse pastor J. Jakobsen.

Havde lærer Madsen interesser udadtil, og gik han stærkt op i gerningen i skolen, var han dog ikke mindre en god hjemmets mand. Han elskede sit hjem, sin kone og deres søn, Tage, der var eneste barn. Han tog sig meget af sin søns opdragelse og uddannelse. Madsen og fru Madsen glædede sig ved besøg af deres naboer, venner i øvrigt og gamle elever. Ikke mindst de sidstnævnte.

I de senere år af hans levetid, da helbredet var dårligt og det melankolske i hans temperament ofte fik stærkere magt i hans sind, glædede man især ham og familien iøvrigt med et besøg. Madsen lavede da op, og der kom igen glød i det trætte blik, når samtalen blev ført ind på nye eller gamle emner, der havde hans interesse.

En og anden af gæsterne kunne da more sig, når Madsen ved sådanne lejligheder tog den lange pibe ned fra pibe brættet og bakkede løs på den uden hverken tobak eller ild i den. Det var et udslag af en tør, gammel vane, han havde haft svært ved at lægge af.

Madsen havde tidligere været en ret ivrig piberyger, men helbredet tillod det ikke længere. Brystet og nerverne tålte ikke længere tobakkens indhold af stærkt stof, og piben hang derfor på pibe brættet på nær det nævnte tidspunkt, når der kom gæster, og diskussionen blev velgørende livlig, så Madsens tungsind blev jaget på flugt. Så kom den kolde pibe atter frem for at gøre tjeneste med den nævnte begrænsning.

Vi, der kendte Madsen meget godt og elskede det umiddelbare, - måske det bedste i hans sind, vi lo ikke, men tog det som noget selvfølgeligt.

Denne mand, - noget kantet og stejl af natur, - af ydre ikke fint dannet, men med en kernesund og god -, han havde forståelse for livet som dette ytrer sig hos den jævne befolkning, fordi han selv var en kvist på dens stamme. Han gav af det, han havde i sig, det som vældede op i hans indre, og han sad ikke hen i en krog for ikke at være sin mening bekendt.

De sidste år var svære for Madsen. Og dermed også for hans familie. Sygdommen tog til, og den tog hårdt på ham. I forsommeren 1912 blev han indlagt på Holstebro Sygehus

og han forblev her til sin død den 12. marts 1913. Jeg besøgte ham af og til. Han led meget, men han lavede op og blev for en samtale med os, der kendte ham. Os som han havde betydet så meget for.

Ved hans bære blev der sagt mange gode ord om hans liv og gerning, og de var berettigede, selv om jeg nok synes, at en udtalelse da om, at Madsen havde været "Israelitten uden svig" måtte forekomme mig at være noget stærk.

Elever og venner rejste ham et minde på hans grav på Borbjerg kirkegårds sydøstlige del, og vi vil ære dette minde og bevare det minde i vore sind og tanker, som vi har om lærer Maden. Med tak og med skyldighed.

Sønder Hvam i Borbjerg den 28. december 1935
Edvard Traberg.

Ved Trabjerg skoles 75-års jubilæum
den 30. oktober 1934.
Af Jens Peder Løvig, Trabjerg.

Lad os mindes i denne stund
fædres virke i tiden,
da til vor skole de lagde grund,
om end denne blev liden.
Tanken fødtes af tidens trang-
fattigt og nøjsomt var folket-
større viden og mere sang
havde dog tanken tolket.

Folkets ager var trist og grå,
sæden var svang, de strø'de,
men de bedste i folket så,
der ej manglede grøde.
Livets ord i den danske muld,
skolens mål skulle blive.
Modersmålet i renest guld
skulle den barnet give.

Mænd sig rusted til gerning god
skolens talsmænd at være,
førte ordet ved skolebord-
ders minde, vi ære.
Fattigt var mangt et lærerhjem-
lønnen var såre beskeden,
det der viste den vejen frem,
var dog nok kærligheden.

Kærligheden i småt og stort
vækst og trivsel kan give.
uden den bliver intet gjort,
som kan holdes i live.
Tvang og tryk giver hårde sind
er som stormen mod sæden,
kærligheden den titter ind
har i sit følge glæden.

Give Gud da i fremtids år
kærlighed til vor skole,
da får den sikkert gode kår,
kan sig i lyset sole.
Hjem og skole i fælles pagt
fælles om mål og veje,
da kan i sandhed det blive sagt
"Skolen er folkets eje".

Trabjerg skole



En skolestue med et hold elever og lærerne H.C. Hansen og V.K. Skaaning fra ca. 1945. Bemærk at der er kakkellovn og biblioteksbogskabe.



Elevbillede også med ovennævnte lærere fra ca. 1945.



Trabjerg skole set fra syd 1910. Til venstre i billedet gymnastiksalen, den hvidkalkede bygning er lærerbolig, længst til højre ses gavlen af skolen



Elevbillede fra 1900 med lærer Mads Madsen, der var enelærer. Bemærk børnenes solide påklædning - de fleste brugte træsko dog kan der ses en enkelt med 'pløjser.



Elevbillede fra Trabjerg Skole. Lærer Simonsen til venstre og lærer Skaanning til højre.



Elevbillede fra Trabjerg Skole. Lærer Simonsen til venstre og lærer Skaanning til højre.



Elevbillede fra Trabjerg Skole. Lærer Simonsen til venstre og lærer Skaanning til højre.





Bernhard Simonsen var Trabjerg Skoles sidste 1. lærer.



Lærer Madsen 1889 - 1913

Hogager skole

Det område i Borbjerg sogn, der hører under Hogager skoledistrikt, har i historisk tid været tyndt befolket. Afstandene mellem de enkelte hjem på egnen var så forholdsvis store og ligeledes afstand-r en til de øvrige dele af det vidstrakte sogn, - f.eks. til præstegården, der jo ligger nær sognets nordre skel til Ryde sogn.

Store dele af Hogager henlå som lyngklædt hede og mose helt frem til første del af tyvende århundrede. Slet ikke fordi jorden var dårligt egnet til opdyrkning, men simpelthen fordi den ikke blev opdyrket, før der var behov derfor.

Børnene i Hogager blev i mange år undervist i de allervigtigste skolefag af "omgangslærere, der kom rundt i sognets dele, hvor der ikke var nogen skole, udsendte fra skolen ved Borbjerg kirke.

I bogen "Hardsyssels Degne historie" nævnes således, at der i 1833 blev oprettet bi skoler i Skave og Hogager. I første omgang var det i lokaler, der var lejede til formålet, og i samme bog nævnes, at Niels Nielsen Laugesen i 1838 holdt skoleundervisning i storstuen hos hans forældre i gården, der kaldtes "Øster Abildholt", og videre at der senere holdtes bi skolelærer sammen med Saugstrup.



Østergaard omkring 1890

I en lang årrække senere foregik skoleundervisningen i "Østergaard" i Hogager hos dennes daværende ejer Jens Kristian Lauersen indtil der i 1869 blev opført en selvstændig biskole på den plads, hvor nu "æ gammel skuel" ligger, hvilken nu beboes af Marie og Otto Sørensen.

Den første skolebygning bestod af en skolestue samt et værelse, hvor omgangslæreren kunne spise sin medbragte madpakke. Denne omgangslærer var fra 1843 Peder Nielsen i Skave, der af sogneforstanderskabet for Borbjerg sogn var anmodet om at holde skole i Skave fire dage ugentligt og i Hogager to dage ugentligt.

Peder Nielsen var gift to gange. Hans anden hustru, Mariane Laursen, var fra "Østergaard" i Hogager og var en søster til Jens Kristian Laursen.

I 1843 da Peder Nielsen begyndte som bi skolelærer i Skave, var der 45 børn i Skave skole, fordelt i to klasser. I Hogager begyndte han undervisningen i 1846 og da var der 16 børn i en fælleskasse.

I nogle år havde Hogager en bi skolelærer i fællesskab med Saugstrup, indtil der i 1883 blev bygget en lærerbolig i Hogager. Det var t forbindelse med, - eller rettere sagt en tilbygning til den eksisterende skolebygning, der var opført i 1869, og i 1884 blev Jens Christian Christensen ansat som den første lærer ved skolen. Han fik i 1888 ansættelse som lærer ved Hjerm østre skole og derefter var det lærersønnen fra Borbjerg skole, Petrus John Bøtcher Christensen, der efter endt læreruddannelse blev lærer i Hogager, indtil, han i 1892 blev medredaktør ved Viborg Amtstidende.

Petrus Christensen var en sjældent god iagttagere, og som skribent var han tilsvarende brillant.

Hans sproglige vendinger, der ofte kunne være morsomme, gjorde hans fortællinger farverige, hvilket han bl.a. Viste i bogen "To slægtled" med undertitlen " hvad min far fortalte mig og jeg selv oplevede.". I denne bog fortæller han også om sine år som lærer ved Hogager skole og i Saustrup.

Fra 1892 til 1921 var Karl P. Hansen fra Errindlev på Lolland lærer i Hogager. Det var her som senere hen Kaj Munk i Vedersø kom fra. Lollands mildere ø klima til det mere barske vestjyske, men de befandt sig dermed og fyldte deres plads på den fremmede egn, der i de fleste henseender var så forskellig fra deres fødeø. Ved sin fratræden i 1921 Hyttede Karl Hansen til Holstebro og boede her til sin død i 1934. Han blev begravet øst for Hogager kirkes kor, hvor hans hustru var begravet 1916. Hun hed Bodil Jørgensen og stammede fra Illerup. Deres eneste barn, Frede Hansen, der var en kendt gymnastikpædagog med lærervirksomhed på Ollerup gymnastik højskole, mange år på Rødding Højskole, senere kommunelærer i Kolding og sidst lektor ved Tønder Statsseminarium, blev i 1981 begravet samme sted.

I 10 år fra 1921 var Karl Højberg fra Lyngs på Thyholm lærer i Hogager. Han døde i 1931. Hans hustru, Kirstine, f. Johansen, var fra Tambohuse på Thyholm. En søster til hende, Maren, var gift med Peder Skov i Hogager.

I nogle få år fra 1931 var lærer H.H.J. Bruun ansat i Hogager. Han havde en tid forinden været andenlærer i Borbjerg, hvor hans læsekammerat fra seminariet, I.V. Isaksen, var førstelærer. Efter ham kom lærer V. Jensen, der havde stillingen til 1942 og efterfulgtes af Laurids Søgaard Pedersen, som også kom fra en stilling som andenlærer ved Borbjerg skole. Han og hans hustru, Asta, han havde en tid haft ophold i Canada. Søgaard Pedersen forblev i embedet til nedlæggelsen af Hogager skole i 1972, da flyttede ægteparret til et nybygget hus i Hvam Mejeriby. Søgaard Pedersen døde i 1979 og hans hustru i sommeren 1887. De er begge begravet i Borbjerg. selv om der i 1899 opførtes en kirke L Hogager, - indtil en udvidelse af samme i 1924 med navnet "Hogager Kapel" -, holdtes der i mange år ikke konfirmationer i Hogager. Det var Søgaard Pedersen, der med fornøden vægt fremførte et ønske Hogagerboere længe næret om at, børn fra Hogager skoledistrikt, som jo oftest var døbt i Hogager kirke, også burde blive konfirmerede i denne kirke. Menighedsrådet og daværende sognepræst i Borbjerg og Hogager, Pastor Kristiansen efterkom ønsket, og siden er der holdt konfirmation i Hogager kirke.

Anden Lærere

Eftersom der med tiden blev flere hjem i Hogager skoledistrikt og antallet af skolebørn steg, blev der behov for en lærer mere ved skolen. Fra 1919 var Mette Kirstine Jensen fra Kølvrå ved Karup lærerinde ved skolen. Hun forflyttedes i 1923 til Ellinger ved Højby og efterfulgtes af Dorthea Kirstine Myrhøj fra Vindblæs ved Løgstør, der et par år senere flyttede til Hjerk i Salling, men dog få år efter vendte tilbage til Hogager og da blev gift med købmand Laust Vestergaard. Hun døde i maj 1987 og blev begravet i Hogager.

I 1925 ansattes Marie Højgaard fra "Højgaard" i Sahl som lærerinde i Hogager. Hun forblev i embedet i 30 år til sin død i 1952. Hun er begravet i Sahl.



Gravstenen på Sahl
Kirkegaard

Den sidste lærerinde ved Hogager skole var frøken Valborg Jensen, der havde embedet fra 1955 til skolens nedlæggelse i 1972. I nogle år derefter var hun ansat ved centralskolen i Skave og bor nu i Skive. Som foran nævnt blev Hogager skole opført 1869 og nedlagt 1972. I åremål altså godt 100 år.

Kristen Vestergaard.

Var vikar i Hogager Skole under uddannelsen til lærer i på Nørre Nisum Seminarium. Kristen Vestergaard var søn af Tine og Thomas Vestergaard Hogager. Efter at have gennemført læreruddannelsen. Var lærer i nogle år indtil han sammen med konen Ester var i Nigiereria for "Mission Afrika" som dengang hed "Sudanmissionen" fra 1976 - 1974. Efter hjemkomsten fra Afrika lærer i Gjøel ved Aalborg indtil i 1977 hvor han blev sognepræst til 2000.

Børge Pedersen.

Lærer ved hogager Skole fra 1960 - 1972. Børge Pedersen forsætter ved Skave centralskole.

Ester Sagen.

Lærer ved Hogager Skole fra 1967 - 1971. Ester Sagen fortsatte efter Hogager Skole lukning i den nye Centralskole i Skave.

Børneantallet i Hogager skoledistrikt var i de første På 10 - 15 elever i en fælleskasse. I årene omkring 1950 var der ca. 90 elever fordelt på syv årgange, der dengang rummedes i det tidsrum, der betegnes som "skolepligtig alder".

I det nævnte tidsrum har der jævnligt været ændret og udvidet på skolens bygninger. Det ses bl.a. af bevarede billeder fra Hogager by og af selve skolen.

Den selvstændige bygning, der på nuværende tidspunkt er bolig for arkivarparret Anelise og Thorkild Knudsen, er opført i 1928, mens Karl. Højberg var førstelærer ved skolen. Der var i samme bygning en lejlighed til skolens lærerinde. Gymnastiksalen er opført i 1939.

I tiden siden skolens nedlæggelse i 1972 har bygningerne dannet ramme om et Folkemusikhus med førnævnte arkivarpar som ledere.

Hermed en gengivelse af nogle sider om Hogager og Saugstrup fra den tid da Petrus Christensen var lærer ved Hogager skole.

Det er fra Petrus Christensens bog der udkom 1940.

PETRUS CHRISTENSEN

TO SLÆGTLED

HVAD FADER FORTALTE OG JEG SELV OPLEVEDE

Fire Aar i Hogager.

Skolens Tilsyn

Naar jeg nu som »en halaaldrens Mennisk« lader Tankerne gaa tilbage til de fire Aar, jeg tilbragte i den vestjydske Hedeskole, synes disse Aar mig eventyrlig fjerne, Minderne blege og upersonlige og Oplevelserne smaa og fattige. Disse Aar var jo saa vidt forskellige fra det Liv og den Virksomhed, jeg senere kom til al fore, dannede slet ingen Forberedelse eller dog kun liden til det Arbejde, jeg siden hen kom ind i. Et ejendommeligt Intermezzo i en Mands Liv!

Nu skal jeg slet ikke forsøge at udrede, hvilken Betydning disse fire Aar havde for mig, og har aldeles ikke Klarhed derover. Aarene kom, gik, efterladende sig det, jeg nu skal hente frem fra Erindringens Dyb. Heller ikke skal jeg tale om min egen lille Person. Mine Kampe, mine Taarer, mine Anfægtelser, mine Fristelser, mine Ønsker og Haab skal jeg ikke dvæle ved.

Skildringerne er ikke Selvbekendelser, kun Tidsbilleder. Som den gamle Pastor Kuhlmann vilde sige: Jeg gir sgu ikke stort for disse Selvbekendelser og forloren Ydmyghed.

Om det var lykkelige Aar? Egentlig ikke; men det var taalsomme Aar og ingenlunde glædesløse. Jeg gik saa nogenledes op i mit Arbejde, og selv jeg nu føler, jeg ikke satte al min Energi ind paa Skolegerningen, bød Pligtfølelsen mig dog at gøre Arbejdet saaledes, at hverken min Slægt, Egnens Folk eller jeg selv skulde have Skam deraf, var hos Pastor Kuhlmann, og lad mig sige det straks, det var et lempeligt og forstandigt Tilsyn, som jeg aldeles ikke følte mig besværet af. Eksamensdagene – og til andre Tider kom den gamle Præst ikke, han var ved at sløvnes lidt – var sande Festsdage, men ikke billige. Eksamensdagen skulde være som i Hjemmet i Borbjerg Skole: Bojlsuppe, Andesteg og Rombudding, en god Rødvin og taalelige Cigarer. Den gamle Aftægtsmand Jens Chr. Vestergaards anden Hustru, som havde været Kokkepige hos S. Bøggild, Holstebro, var en fortrinlig Kogekone. glad og veltilfreds«, som Frederik Holm (denne gamle Original er kendt i Borbjerg, boede i »Bethlehem«) skrev om Frederik 7. og Grevinde Danner, drog Kuhlmann og Niels Chr. Bak, den eneste modende af Skolekommissionen, hjem fra den faale villele Gild.

Jeg kunde faa det, som jeg vilde, med den gamle Præst. Da jeg fortalte ham, at jeg ikke kunde udholde at øve Gymnastik tle varme Sommermiddage, og at Drengene var lige saa dødrætte, sagde han straks: Lad bare være, de knægte faar saa gu Motion nok ved at springe fra Tue til lue i Moserne. Om Sommeren havde jeg Biskole i Saugstrup to Dage Ugen, tirsdag og fredag. Jeg fik Dagene omlagt til lørdag og mandag. Saa kunde jeg Fredag Middag drage fra Hogager og være hos min gamle Moder indtil mandag eller Tirsdag Morgen. Det var i »æ Midtsovn«, min Broder var Lærer, det var dér, jeg havde mine Ungdomsvenners, det var Barndommens skønne Land med de Tusinder af Minder. Dér laa den ærværdige Kirke og den græsklædte Kirkegaard, blomsterrig og fyldt af Sommerdagens Sødme, og Præste- gaarden med sin løndomsfulde have og med gammelt Kulturpræg.

De andre af Ugens Dage gik let. Naar jeg om mandagen gik fra Saugstrup til Hogager, besøgte jeg altid Pe Lo i Hesselaa, den store Hede- gaard, hvis Tilliggende var saa stort, al Ejeren karre kendte grænserne. De overordentlige lærenemme og velopdragne Sønner hørte til Skolens bedste. Karen i Hesselaa var en stille, mild og forstandig Kvinde, og over hele den store Bondegaard hvilede Præget af gammel Bondekultur fra Lyngens ligne, hvor »Gæstfrihed moder den Vandringsmand, langs med de trange Veje«. Pe Lo, for at bruge Sognets Betegnelse, var i mange Aar Sogneraadsmlem, og havde Gaarden ligget bekvemt, var han nok endt som Formand. De forskellige formænd nærede en vis Skræk for Pe Lo. Han var en overmaade opmærksom Tilhører; men havde nogen af Talerne givet sig en Blottelse, kunde Pe Lo ikke ny sig for »o snær ham«. Om saadant Mod overfor »Sognets mægtige« blev der talt i Sognet.

Lad mig fortælle et lille Træk. - om Pe Lo's lidt beske Vin. En Dag, jeg paa min Vandring fra Saugstrup til Hodsager var standset som sædvanlig ved Hesselaa, træffer jeg inde ved Langbordet et Par Gæster, der var kommen lidt for. Det var en dygtig og fremadstræbende Husmand, Chr. Madsen fra Trabjerg, og hans Nabo, Jens Peter i æ Naa'. Jens Peter var en af mit Hjems gode Venner, en tiltalende og god, behagelig Mand i alle Maader; men saa vidt jeg mindes, nød han ikke Ry som »en skarp Kaael i æ Handel«.

Selvfølgelig fik vi alle Mad og Drikke, dog kun Per Hesselaa og jeg fik en Snaps. De to fremmede Mænd var Afholdsfolk. Ingen af dem aabenbarede deres Ærinde, men Pe Lo var selvfølgelig klar over, at de vilde købe Ungstude, som efter en god Vinterfodring kunde blive Trækstude til Foraaret. Pe Lo's Stude var kendt for, at der »var'en gue Slav« i dem. Det var henimod Kaffens sidste Draabe, og endnu var der ikke talt om

Handel. Da sender Pier mig et saare skalkagtigt Blik, og med den blideste Stemme siger han: Naa, saa var Jens Peter den klogest, du kund' fo mej, Krejsten. Jens Peter blev blussende rod; men nu kunde Handel- en da endelig lage sin Begyndelse.

Østergaard-Slægten

i Hogager var en god, forstandig og velbegavet Slægt. I mange af Sognets middelstore Gaarde sad og sidder der Ætlinge af denne sær- prægede Slægt. I Hogager, den lille Hede landsby, ejedes de 5 af Byens G Gaarde af Slægten, og med Hesselaa og Abildholt var der ogsaa Frændskab. Børnene fra disse gode Hjem gav Skolen sit Præg, og Unoder, som Drengene, der havde gaaet i fremmede Skoler, kunde lide af, blev slet ikke indført i min Skole. Ligesom Livet i Hedegaardene levedes stiltfærdigt, saa gik i Skolen alt paa rolig, sømmelig Maade, og jeg har som Lærer aldrig haft nødig at bruge legemlige Straffe. Men nægtes kan det jo ingenlunde, trods al den Overbærenhed, Venlighed og Velvilje, jeg mødte, at Livet, Eneboerlivet, i den stille Landsby blev mig for trist, og jeg flyttede mine Teltpæle efter fire Aars Forlob. Minder har jeg dog derfra, jeg tor ogsaa sige gode Minder, og beretter nu om disse.

Husmændenes Børn.

Foruden den halve Snes Gaarde, som hørte til Skoledistriktet, idet jeg ikke medregner Saugstrup, laa der et Utal af smaa »Hjemmener«. Smaa gaardmands sønner, hvis Arvepart var liden, flyttede herud, hvor Jorden var billig, og hvor Flid og Stræbsomhed kunde skabe en Eksistens. Tyende, der havde sparet sig en Skilling sammen, begyndte ogsaa i det store Ingen- mands Land. Egentlig fik jeg alt - for lidt Kendskab til denne Skare af trofaste Slidere; thi jeg levede og aandede jo i Luften fra 70'erne, og i »Vestersognets« Tankegang var jeg opfødt. Tidligt maatte Børnene fra disse Smaakaarshjem ud at tjene i »æ Grønmark- segn«. Uden at anklage mine Nabolærere, kan jeg sige, at de ikke ofrede megen Tid og synderlig Anstrengelse paa disse Tjenestedrengene fra Heden, som i de 6 Sommermaaneder fik Lov til at glemme alt, hvad jeg med Møje havde faaet indprentet dem. Men ét Gode var der dog: Drengene fik i Sommertiden en langt kraftigere Kost, end Hjemmet kunde byde, og de struttende Kartoffelmaver fik el ganske normalt Udseende. For øvrigt maa jeg sige, at der i sin Helhed var »godt Stof« i disse Drengene, og jeg fik virkelig pædagogisk Løn for mit Arbejde.

En af mine Nabolærere havde lidt Besvær med al faa en af sine Tjenestedrengene- Konfirmationer til al lære »Balles Lærebog« og huske Kingos Salmer — ja, selv for Pastor Kuhlmann lykkedes det ikke. Dog den

stredde Husmand menle ikke, at Sønnen var hell tovvele Spoer ham om naj i æ kvot, saa ku han gi Beskeien. Den i Bunden godhjertede Præst havde da ogsaa bestemt sig til at konfirmere Drengen trods de manglende »Færdigheder«. Det havde Skolekommissionen, Ole Dal og Morten i'oil, tilfældig set paa Præstens Liste, Du saa Kuhlmann gaar Listen igennem med Kommissionen, siger han: Ja, ham der kan jeg skam ikke konfirmere, han maa gaa til næste Aar. Det maa han vel, mener ogsaa de to. Ja, men han bli'r sgu ikke bedre til næste Aar, saa jeg kan lige saa godt konfirmere ham nu!

En »lille Begivenhed« bragte mig i godt Forhold til denne Husmandskreds:

Det var Skoledag for »æ betle Klaes«. Kl. 2 begyndte, det at sne. Jeg, ænsede det ikke straks, men gik dog snart ud tor al se, hvordan Vejret artede sig. Del var bleven til Frostsne, og jeg fik travlt med at sende Smaapoderne hjem ængstelig for de smaa gik jeg hen til den gode og forstandige Thomas Laursen og bad ham følge med mig for al undersøge, om Børnene var kommen godt hjem. Thomas Laursen var mere end villig. Vi trak i Beruserne og besøgte hvert Hjem, og til vor inderlige Glæde var alle Børnene kommen godt hjem. Jeg tor sige, at hine Skridt i den stride Sneaften bragte mig Ros og god Omtale i Husmands-hjemmene.

Ja, Livet var fattigt i disse hjem

— dog lad mig hellere sige Leve- maaden. Jeg spurgte en Dag en lille Purk: Naa, betle Krejsten, Hvorfor er du glad ved Jul? A æ saa glaa ved Yvl, for da faar vi Kaffe og Hverrebrod. Og du, bette Anders, hvorfor er du glad ved Jul? Jou, da faar vi Chokolade!

Lad mig nævne endnu et Træk Ira min pædagogiske Tid. Lærerne i Sognet havde faaet i Stand en Udflugt for alle Sognets Skoler til Rydhave Skov. Fra Hogager kørte Gaardmændene, og Husmands børnene var ogsaa med. Da vi var kommen forbi Ryde Skole, kunde vi fra Vognene se Skoven og den blinkende Fjord. Og pludselig udbryder Børnene i en Jubel, saa inderlig skøn, at jeg fik Taarer i Øjnene. Det var ingen tøjlesløs Raaben, men el Aali saa ægte, saa rørende. Som om disse Børn, der kun havde set magre Agre og Tuerne i Mosen, havde faaet det første Kig ind i Skønhedens Verden.

De stille og skjulte Strømninger i den Befolkning, blandt hvilken jeg havde min Virkekreds, tik jeg ikke Foling med, og rigtig indlevet med Børnenes Forældre blev jeg vist aldrig. Ny Bevægelser begyndte al pippe frem, især religiøse. Det tilkommer ikke mig at dadle eller rose disse. De lod mig i Fred, og min Skolegerning blev aldeles ikke angreb-

et – i hvert Fald ikke saadan, at det kom mig for Øre. Godt nok var de omvandrende Talere mig lidt for »lumre«, og, som Kuhlmann sagde om sin Efterfølgers Kone: Jeg ka' sgu ikke lide den Madam, vil jeg tilstaa, at jeg aldrig har kunnet forlige mig med Missionærer, Afholdsprædikanter og Husmands-agitatorer. Jeg kan lide den livskloge Prælat, den gamle, erfarne Præst. Vi Degnedrenge fra (30'erne, vokset op i 70'erne, paavirket i 80'erne, er vist en strid og skeptisk Race. Men jeg laante skam Skolen ud til Afholdstalere.

Jeg husker en af disse, en Lindberg fra Dommerby ved Skive. Han hørte til de Profeter, som ikke var agtet i sit Fædreland, hvorfor hans Tale og hans Skribent-virksomhed gik ud paa at forhaane den gammeldags Bøj, som ikke syntes, den unge Mand var saa meget værd, som han selv troede. »Den gammeldags Bøj« med sin sunde Dømmekraft, med sin jævne Levevis – det bliver til den, Bonden skal vende sine Blikke. Ja, nu er det 50 Aar siden, jeg kom til Hogager – altsaa saa lang Tid siden, at lidt om Sæd og Skik i den stille Hedeby kan fortælles. »Di lover Fanden slaa mæ got i æ Moll, di erer aa Postelins-lallerkcner«, sagde den gamle Gaardmand om Levemaaden i Borbjerg Mølle i Damgaards Tid. Saa vidt var de til daglig endnu ikke kommen i Hogager. Da brugtes Træbrikkerne endnu, og hver Mand pillede sine egne Kartoffler, mens der blev holdt godt Hus med den »tildelte« Flæske stump. Men »de gue gammel ro'e, pyld Kartoffler« er nok ogsaa en Herreret, især med en »gue Duels« til. En yndet Ret, som dog aldrig faldt i min Smag, var »Skaadfisk o nøj Kartoffler«.

Fiskehandler Trabjerg o æ Fisketorre i Holsbrov anbefalede med sin hæske Stemme (som gamle Holstebroere endnu kan gengive) denne Fisk til Laes i Borbjerg Molle: Skaadlisk o noj Katofler, de æ saa gue, Laes, de æ snaar li' saa gue som sijet Oel, de æ et fri, a vel ekk heller haa'ed.

Indtægter og Udgifter -Følger gerne hinanden i Hælene. Del vil sige, Udgifterne har ligesom »nok saa faast en Skred«. Ogsaa i Hogager, hvor Moserne skulde dyrkes op, Kalk købes og nyt anskaffes, døjede Folk med at faa Indtægterne til at holde trit thi det forbedrede Jordbrug ventede jo somme Tider med at afkaste Indkomst. For al faa kontante Penge mellem Hænderne blev der saa kørt Torv til Holstebro. To Læs efter et Spand Heste. Tre Tusind Tørv, som gav en 18 Kroner. Mange, mange Gange har jeg fra Landevejen ved Saugstrup redet paa et Torvelæs til Holstebro. Det var gerne ved Middagstid, og baade Torvemanden og jeg havde grumme ondt ved at holde Øjnene aabne. Nu skal der »Behændighed« til at sove ridende paa et Læs Tørv, men de gode Hogagerfolk havde Øvelsen, og jeg lærte ogsaa at nikke i Takt med

Torvevognens Slingren. Men hvor smagte saa en Kop Kaffe hos Bømlers herligt! Det duftende og reelt lavede Brød, som Bagerne den Gang leverede, mindes jeg endnu, og der var en stilfærdig Hygge i den gamle Gæstgivergaard.

I stille April aftener kunde jeg fra mit Barndomshjem, fra Kirkebakken, se brand paa Brand i Hederne og Moserne mod Sydøst. Uglen tudede i Glavindhullerne, og Blussene i Horisonten gav Vaaraftenen et sært fantastisk Bræg. Nu kom jeg Brandene paa nært hold, og nu syntes de knap saa eventyrlige og poetiske. Det var »Morren«, som skulde brændes af. Ikke for dybi målte Ilden rase. Med Harven blev nu Asken strøet jævnt over Ageren, og der saaedes Gjær (Spergel). Groede Gjærren godt til, var den en vældig Stolle for I hede landbruget. Ikke alene var Straaet af samme Foderværdi som Kløverhø, men det stærkt olieholdige Frø var anvendeligt til Svinefoder og et mælke drivende Kreaturfoder. For øvrigt var Frøet en i Almindelighed let sælgelig Vare. Hos Schou i æ Østergaad, Poul Andersen og V. Kragh o æ Sønderland kunde Lofterne bøje sig under Vægten af det tunge Frø. I Handelens Historie, som jeg senere kommer til, danner Handel med pajfrø et ikke kedeligt Kapitel.

Det var vistnok i det sidste Aar, jeg var i Hogager, at Mejeriet i Skave blev opført. Skønt jeg er ret hwelle te o hove, er jeg et gratiner nok, naar det gælder Aarstal, og jeg har aldrig været hægen eller Anstrelgelser for at søge del oplyst. Aarstallet skal mine Læsere nok finde. Derimod morer del mig at opfriske Mindet om det første Møde »angaaendes æ Mejeri«, som blev holdt i Skave Kro: thi jeg var med som en Slags Sekretær. Den ledende Mand i Forhandlingerne var Jens Meldgaard i Trabjerg. Mens Smørhandelen i de gode Sogne Nord for Holstebro var nogenlunde rentabel[^]. for I tønderne, saa var de i Borbjerg Østersogn endnu ikke ret kommen ind paa Bøttesmøret, som blev eksporteret til England, og Smøret målte derfor afsættes til Landhandleren eller til den gamle Købmandsgaard, som ikke kunde give synderlig Pris, da Købmanden almindeligvis maatte afsætte det med Tab til Bagere. Trabjergboerne, som var begyndt at mergle, og som Følge deraf havde rigelig Græs og megen Mælk, var de ivrigste i Mejerisagen. Jeg skal ikke opridse Mejeriets Historie, kun fortælle, at det kneb med at tegne 300 Køer, som var Minimum.

Skave, som nu er nå*r ved at være Sognets Centrum (ja, det maa ikke godt høres, havde næppe drømt en saa forvoven Tanke. De 5-6 skarpe Gaarde og en gammel Kro ved en trist Landevej blev i Aarenes Løb til en lille By med ret store Virksomheder. Et af Sognets første politiske

Moder blev holdt i Skave Kro, hvor Højres Kandidat, Chr. Petersen Hedegaard, fra Ginding Herreds nordvestligste Grænse, holdt sin Jomfrutale. Ghr. Petersen Hedegaard var en pæn og forstandig Bonde, anset paa sin Hjemegn: men han var baade for tynd i Papirerne og for uøvet som Taler til at magte sit Hverv.

I min Tid blev andboforeningen for Hodsager og Omegn oprettet, og jeg var med til det første Dyrskue ved Hodsager Kirke. Dog husker jeg ikke, om Hodsagerboerne havde Dyr paa Skuet; men vi var da allesammen »drown dær te«. Gaaende naturligvis. Vi • egnede det da for lidt at gaa en Mils Vej eller to. Samtidig med Dyrskuet holdtes Folkefest med Dans, og jeg var ikke mere adstadig Degn, end at jeg deltog i Dansen den lyse Sommernat. Og vist husker jeg den lille, kønne Pige, som trofast tog min Haand og førte mig ud paa den græsbevoksede Kirkegaard og hviskede, at hun egentlig godt kunde lide mig!

De sidste Gendarmere og den første Cykle

Hørte ogsaa til min Hogagertid. Med Gendarmene kom jeg grumme lidt i Bedring. De boede i Skave Kro. De fornærmede forøvrigt ingen og kom godt ud af del med Egnens Befolkning. Men de var jo »Gendarmere« og blev, om jeg saa maa sige. Politi i Gaase- øjne alle deres Dage.

Min første Cykle, en »Bremser« fra Viborg, som kostede 200 Kr., gjorde rigtignok Lykke. Kalvene bissede. Hestene lob rund i Tøjret. Lam og Faar og Høns løb i vild Flugt, naar jeg med Elendigheds- kappen over Skuldrene kom farende forbi. Drengene standsede mig og spurgte, om de maatte faa en lille Tur. Nu tog det en Time til Holstebro, en halv Time til Saugstrup eller Borbjerg Skole. Jeg var pludselig rykket ind i Civilisationen.

Fire lange Vintre.

Om Sommeren kunde det sagtens gaa at være i Hogager, eftersom jeg – som foran fortalt – havde faaet det hele lagt til Rette. Men Vintrene var drøje at komme igennem. Selvfølgelig læste jeg i disse Aar umaadeligt. Jeg var i »Træns Læseselskab«, fik Bøger fra Universitetsbiblioteket, holdt »Politiken«. Al den Læsning forte til, at jeg begyndte at bruge Pennen. Jeg blev Medarbejder ved »Enhver sit«, »Den danske Folkeskole« og Herman Triers »Vor Ungdom«. Mit Medarbejderskab ved dette Tidsskrift indbragte mig baade et godt Honorar og venlige Breve fra kendte Mænd, deriblandt Hans Kaarsberg fra Sorø, som anmeldte min Artikel i »National-tidende«. Ogsaa Ernst Brandes' »Børstidende«, mens Freilif Olsen var Redaktionssekretær, nød godt af min Pen, og jeg af dens gode Honorarer. Til »Politiken« blev jeg lokal Medarbejder. Men jeg havde et lille »journalistisk Uheld«, som vist ikke blev bemærket af Bladet. Højres Husmand, Niels Borup fra Mejrup (forøvrigt ingen

ringe Mand, saadan noget forstaar man bedst, naar Aarene er rundne), jeg siger netop Højres Husmand, for ligesom Venstre havde en Greve, havde Højre en Husmand, skulde holde Møde i Holstebro, og jeg vilde med nogle Linier i »Politiken« nævne hans Tale. Det traf imidlertid ind med daarligt Vejr, og Mødet blev slet ikke holdt. Jeg vilde heller ikke trodse Vejret og blev hjemme, men lavede dog et Referat, eftersom jeg kendte Talen, der skulde være holdt.

Intet Under, at Holstebro Avis kunde finde den eneste Vittighed, Bladet nogensinde har bragt, at nu kunde man da forstaa, at »Politiken« var Organ for den højeste Oplysning, naar del kunde referere et Møde, som ikke var holdt.

Denne Syslen med Journalistik blev vel nok Grunden til mit aldeles forandrede Livsløb, og om den første Fase, da jeg blev Redaktør i Viborg, fortæller jeg i næste Afsnit.

Dog forinden jeg forlader Hogager, er der et Billede, jeg vil mindes, et Billede, som staar saa tydeligt i min Erindring, et Billede saa kønt og rørende af Livet i den gamle Hedegaard.

Ved Langbordet sidder 4 Mænd og taler, og jeg er Tilhører. Chr. Jensen fra O. Abildholt, den fantasirige Sjællænder, fortæller Kulsvier historier, lidt usandsynlige; men han nyder dem selv, og han bliver mere og mere sjællandsk i Dialekten, saa vi karre forstaar ham. Thomas Laursen fortæller om »holden« i hans Ungdom, Koldfeberen, som i 80'erne var ret almindelig i Jyllands Mose egne. Jens Chr. Østergaard og Kresten Vestergaard kommer ind paa gamle Sagn, paa Varsler, paa Overtro. Alle har de oplevet noget, som de ikke kunde forklare. Imellem Alkoverne, hvor Karlen og Pigen har deres Sengeplads, og Langbordet har Kvindene Sæde. Det bedste Lys fru Hængelamperne falder paa deres Arbejde. Gammel- muer og Svigerdatteren spinder, Pigen og Pigebørnene karter, Gammelmuer giver Undervisning, naar Tejerne ikke er spindelvævslette og gennemsigtige nok. Om det saa er Karlen, har Kvindfolkene lært ham at karte, og Gammelmuer giver ham el venligt Ord, skønt hans Tejer ikke er helt efter Ønske.

Med dille Billede i Erindringen vil jeg mindes min Hogagertid.

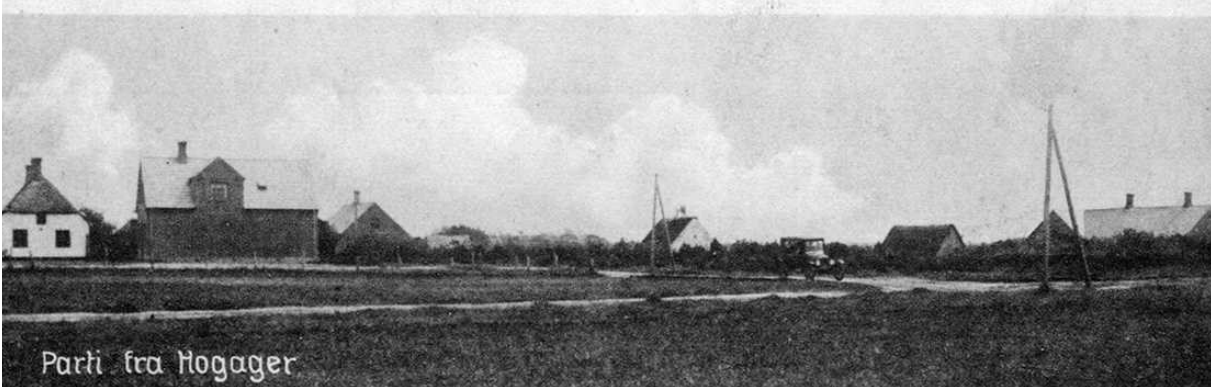


Hogager skole

Billede af den gamle Hogager skole som den ser ud nu 1987. Den ældste del af bygningen er den halvdel, der ligger længst til venstre, den er bygget 1869. Der var dengang en skolestue + forgang samt et værelse, som løbedeegnen kunne opholde sig i.



Hogager Skole 1949.



Parti fra Hogager 1925.

Det øverste med kirken, der fik det lille spir ved 25-års jubilæet i 1924.

Det nederste med skolen til venstre.

Den hvidkalkede gavle er fra bygningen, der blev opført 1869.



Hogager Skole 1956.



Hogager skole som den så ud efter ombygning i 1928



Hogager skoles elever fra 1955 med lærerparret Asta og Laurids Søgaard Pedersen samt lærerinden frk. Jensen



Jens Chr. Laursen Østergaard
hvor der var skolestue.

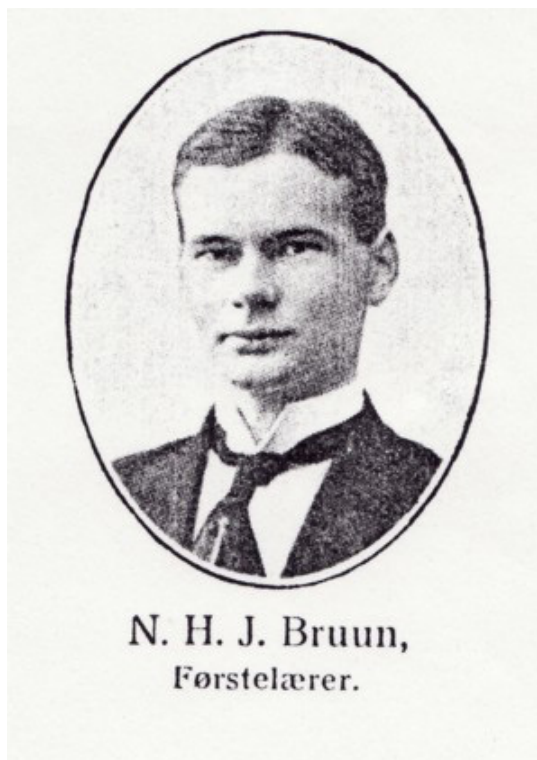
Lærere ved Hogager Skole.



Lærer Karl Hansen.



Maie Højgaard



N. H. J. Bruun,
Førstelærer.



Lærer Christen Jensen.



Lærerparret Asta og Laurids Søgaard Pedersen.



Lærer Kristen Vestergaard.



Lærer Valborg Jensen.



Lærer Børge Pedersen.



Skole/klasseafslutning i Hogager Skole.



Elevbillede fra Hogager Skole 1939 med lærer Christen Jensen.



Elevbillede Hogager Skole 1951 med læreinde Marie Højgaard.



Elevbillede 1958. Lærer Børge Pedersen til venstre og førstelærer L Søgaard Pedersen til højre.



Elevbillede 1958. førstelærer L Søgaard Pedersen til venstre og Lærer Børge Pedersen til højre.



Elevbillede 1951. førstelærer L Søgaard Pedersen til venstre og Lærerinde Marie Højgaard til højre.



Elevbillede 1951. førstelærer L Søgaard Pedersen til venstre og Lærerinde Marie Højgaard til højre.



Elevbillede 1951. førstelærer L Søgaard Pedersen til venstre og Lærerinde Marie Højgaard til højre.



Elevbillede Hogager Skole.



Elevbillede Hogager Skole. 1958.

Saugstrup skole.

Saugstrup var den egn i Borbjerg, der måtte vente længst på at få sin egen skole. Egnen var ret tyndt befolket, og store arealer var lyngklædte langt ind i det tyvende århundrede. Sidstnævnte er ikke udtryk for, at egnen havde jordbund af dårlig kvalitet, hvilket hurtigt konstateredes, når opdyrkningen kom i gang, men jorden "sprang i lyng", som det sagdes, når den ikke dyrkedes.

Gennem mange år undervistes børnene i Saugstrup af "omgangslærere", en bi skolelærer eller en lærer fra Hogager skole, der var ansat på det vilkår, at han et par dage ugentligt skulle undervise børnene i Saugstrup. Det gjaldt således i nogle år Petrus Christensen, lærersønnen fra Borbjerg, der havde embedet i Hogager 1888. - 1892. Petrus Christensen ned skrev på sine ældre dage en del af sine erindringer fra fødesognet Borbjerg og da også om sin tid som 'lærer ved Hogager skole. Petrus Christensen har helt åbenbart haft en lige så god iagttagelsesevne som evne til at skildre sine iagttagelser, og hans omtale af egnen og befolkningen giver os et både farverigt og klart billede af forholdene, som disse var i Hogager og Saugstrup for nu for 100 år siden. Af andre lærere, der på lignende måde fik betydning for egnen ved sin tilknytning dertil som lærer for børnene i Saugstrup kan nævnes Jens Kristensen, der var født i Heselaa i 1337.

Han varetog undervisningen i en snes år. Dog havde han en lille afbrydelse i undervisningen, da han i nogle år boede i Morre i Tvis sogn. Fra 1896 underviste han igen i Saugstrup. Han døde i 1910 og blev begravet på Mejrup kirkegård.

Undervisningen af børnene i Saugstrup fandt i mange år sted i en stue i gården "Over Saugstrup" hos Ane og Niels Christian Christensen, der på forskellig vis havde betydning for egnen og hvis efterkommere endnu præger udviklingen i sognet.

Beboerne i Saugstrup savnede dog et samlingssted for voksne, og i 1905 havde følelsen heraf ført til, at der udtryktes interesse for opførelsen af et missionshus i Saugstrup. En indsamling af penge til opførelse af et sådant hus resulterede i, at huset kunne opføres straks på en jordlod fra gården "Over Saugstrup, og indvielsen fandt sted 5. november samme år.

Missionshuset anvendtes herefter som skolebygning for børneskolen indtil der i 1911 opførtes en ny og første skolebygning i Saugstrup.

Betegnende for "det økonomiske niveau" på den tid er, at det omtalte missionshus må være etableret med en meget beskedent gæld, idet huset var gældfrit i 1907, hvilket i væsentlig grad skyldtes, at der fra

Borbjerg kommunekasse årligt ydede 75 kroner for leje af lokale til undervisningen af børnene.

Den førnævnte første skolebygning, som sognerådet i Borbjerg lod opføre i 1911, står endnu og beboes af snedkermester Niels Jørgen Kristensen, hvis far, H.P. Kristensen, blev den lærer, der længst kom til at fungere som lærer ved skolen. Skolen indviedes 23. marts 1912.

Det blev forståeligt betragtet som et kulturelt fremskridt på egnen at få egen skole med en fast lærer. I begyndelsen var der tale om et enelærer embede, som tilfældet på den tid var mange steder i danske landsogne. Den første lærer var Jens Christian Carl Sønderkov. Han kom til Saugstrup i 1909 men døde allerede i 1911, kun 31 år gammel. Han kom altså til at virke i den nye skole.

Den næste lærer i Saugstrup var Peder Christian Maarbjerg Paaske, der beklædte embedet til 1915, da han søgte og fik embede som førstelærer i Oksbøl ved Varde.

I 1915 fik Saugstrup skole en lærer, der skulle få særlig stor betydning for egnen, - først som lærer ved Saugstrup skole men få år senere og i en hel menneskealder som forstander for det hjem for drenge, han og hans hustru, Mathilde, oprettede nær Saugstrup skole. Det var lærer Iver Martin Iversen, der ligesom sin hustru stammede fra egnen ved Kjellerup.

Martin Iversen tiltrådte 1. december 1915, og det viste sig hurtigt, at han havde pædagogiske forudsætninger for sit succesrige virke. Ikke alene havde han "tag" på undervisning af børn, men han forstod sig også på, hvordan man øver indflydelse på voksne. Han havde en idé om, at der burde gøres en indsats for børn, der voksede op i hjem, hvor omgivelser og forhold iøvrigt ikke var befordrende for en sund udvikling, - børn, som uden egen skyld var eller måtte blive "problem-børn". Allerede kort tid efter sin tiltræden som lærer i Saugstrup røbede han sin tanker overfor forældre i Saugstrup. Det er betegnende for Martin Iversens indflydelse som pædagog overfor voksne, at han meget hurtigt vandt tilslutning for sine ideer i et sådant omfang, at han også opnåede økonomisk støtte fra formående i ikke alene Saugstrup men også i andre dele af Borbjerg sogn, så han på eget ansvar og indledningsvis helt uden anden støbte og anerkendelse kunne oprette "Saugstrup Dreng hjem" på et tilkøbt areal nær skolen. Dreng hjemmet havde efter få års virke plads til 30 - 40 drenge, der havde deres hjem hos Mathilde og Martin Iversen og betragtede disse som deres forældre. Drengene skulle også beskæftiges. Det skete i det tilknyttede landbrug og ved bl.a. tilplantning af nærmeste område.

Det viste sig hurtigt, at den lyngklædte hede jord i Saugstrup slet ikke var dårlig jord. og egnen fik snart et andet udseende, der l. SUM' skyldtes Martin l vor sens pionervirksomhed på dette felt.

I 1921 var Martin Iversen så stærkt optaget af gøremålene på drengehjemmet, at han måtte frasige sig lærergerningen i Saugstrup skole, som så overtoges af H.P. Kristensen, der i et par år havde været medhjælper på drengehjemmet og bl.a. forestået undervisningen der.

Hans Peder Kristensen var enelærer ved Saugstrup skole, og han fungerede som sådan helt til skolens nedlæggelse i 1959, da Saugstrup skole-distrikt overførtes til den da nyoprettede Skave Centralskole.

H.P. Kristensen og hans hustru, Rigmor, var meget afholdte i befolkningen i Saugstrup skoledistrikt. Han blev tit benyttet som oplæser og foredragsholder i sognets ungdomsforening, og i flere år var han optaget af politisk virksomhed for l »et konservative Folkeparti.

Da Saugstrup skole nedlagdes, købte H. P. Kristensen skolebygningen, og familien kunne så fortsat have sit hjem dér og leve blandt de medborgere, de havde tjent i embedet i mere end 40 år.

Hyldest fra en Saugstrup elev, ” Johanne i Øster Saugstrup”, til fru Rigmor Kristensens 80-årsdag:

I vore dage står der ingen særlig glans om en lærerkone. Hun er ikke længere gift med mandens gerning. Tidligere var det anderledes, især i landsbyen og i tyndt befolkede og vidstrakte egne.

Saugstrup skole, som nu forlængst er nedlagt, fik den 7. oktober 1923 en sød, ung lærerkone forærende. Hun var lærerdatter fra Sønderjylland, så vi håbede, at hun var' god nok til æ dæjn, som vi holdt meget af. Nu skulle vi altså afstå en del af ham til en helt fremmed. Måske kom æ dæjn slet ikke mere ud i frikvartererne?

Bekymringerne blev dog gjort til skamme allerede den første skoledag efter æ dæjns bryllup. En glad og køn, lyshåret pige kom da ind i skolestuen med en kagedåse under armen. Hun hilste på os og spurgte, hvad vi hed, og så bød hun på chokolademarengs, så hele skolestuen knasede. Hun var altså en rigtig dæjnfrue.

Anden Lærere.

Det var en velhavende fornemmelse for os, at vi nu kunne sige: Øv/er te æ dæjn's -. Det lille s betød, at der nu var tale om et rigtigt hjemovre i skolen.

Her voksede der en dejlig børneflokk op, seks ialt. Ti)3.ferhjemmet kom til at betyde umådelig meget for denne hede egns befolkning. Der var så yderst beskedne kår allevegne, også i skolen, men der var altid noget tilovers for andre, især når de blev ramte af sygdom eller anden

fortræd. Dørene gik på lette hængsler. Gik faktisk op af sig selv, og det vidste alle, der trængte til at møde' godhed eller anden hjælp. Ved familiefester på egnen var lærerparret selvsikre gæster og ganske uundværlige. Æ dæjns tale blev der set hen til med stor og berettiget forventning. T det hele taget bragte de hver for sig og sammen en glad og lys stemning med, hvor situationen ikke krævede noget andet.

Om vinteren kom de unge til aftenskole. Det var overvejende gamle elever, som følte sig tiltrukket af tonen på stedet. Allerbedst huskes nok den særegne form for hygge, der hvilede over lærer hjemmets stuer, når vi samledes derinde.

Da Saugstrup skole i 1959 blev nedlagt, købte lærerparret bygningerne, således at hjemmet blev bevaret. Hu blev der tid til at dyrke de fritidsinteresser, der måtte træde tilbage i årene, hvor skolearbejdet kom i første række. I 1979 døde lærer Kristensen. Bor den hustru, der havde delt liv og gerning med ham i et varmt fællesskab, var det nok svært at leve videre alene. Men virksom, udadrettet og levende, som hun var, vogtede hun at gå i gang med livet igen og tage fat på nye opgaver. Den lille landsbyskole var et kulturhus, hvor alt afhang af lærerhjemmets kvalitet. Dengang var det en særdeles krævende livsstilling at være lærerkone.

På 80-årsdagen skal der lyde en varm tak til æ dæjnkuen i Saugstrup for en dygtig gerning på dette sted.

Johanne H.P. Petersen



Saugstrup skole
Skolestuen til venstre og lærer H.P. Kristensens bolig til højre.
Bygningen opført 1911



Elevbillede med lærerparret Rigmor og H.P. Kristensen.
Lærer H.P. Kristensen var lærer ved skolen i mere end 40 år



Elevbillede med lærerparret "Mathilde og Martin Iversen



Hovedbygningen på Saugstrup Drengeheim som Iversen lod opføre 1917-18. Fløjene er bygget senere.



Savstrup Drengeskole.



Savstrup Drengeskole.



Savstrup Skole 1936.



Savstrup Skole. 1939



Savstrup Drengeshjem.



Savstrup Drengeshjem.



Savstrup Drengeshjem.



Savstrup Drengeshjem.

Om undervisningsskolegang i Borbjerg sogn.

I det foran beskrevne er intet anført om skoleplaner vedrørende den undervisning, der er meddelt de elever, der kom i de omtalte skoler. Fra ca. 1860 ved vi dog, at der har været nogenlunde plan i undervisningen i overensstemmelse med lovgivningen herom.

Med hensyn til f.eks. antal undervisningstimer ialt såvel som i de enkelte fag, er skolernes virksomhed også sikkert i det store og hele administreret under hensyn til bestemmelserne, men ordningen vides også praktiseret så elastisk efter forholdene, at lærerne har haft en vis frihed til at ændre på planerne, når omstændighederne har talt derfor. Under betragtning af dette emne over de ca. 125 år, hvor historisk materiale fortæller om udviklingen, er det åbenbart, at fag som religionsundervisning, historie, læsning skrivning og regning har været klart dominerende i den længste del af tiden og i hvert fald i de første 100 år. Tid efter anden har fag som botanik været skænket nogen opmærksomhed, hvis læreren har vakt elevernes interesse derfor, og sang har ligeledes været dyrket mere eller mindre intenst, - også nok under påvirkning af lærerens interesse derfor.

Først i de seneste 25 - 30 år er skoleplanerne prægede af nyttilkomne fag som f.eks. fremmede sprog og musiske fag som musikundervisning, formning og tegning m.m. Idræt som gymnastik og boldspil er i stigende udstrækning kommet med ligesom forskellig sløjdundervisning, når lokaler til samme er indrettede i skolerne. Periodisk har der også i de omtalte skoler været undervisning for pigerne i håndgerning som broderi og anden syning. Det var Kristine Friis fra Fallegaard, der i nogle år i 1920-erne forestod denne undervisning. Hun boede da i København og var kunstmaler, men tilbragte gerne nogle sommermåneder i Borbjerg og kunne da udfolde nævnte virksomhed i skolerne som særundervisning udenfor den egentlige skoleplan og i ekstratimer om e ('formiddagen).

I denne betragtning over emnet må det nok erkendes, at skolevæsenet i Borbjerg sogn er praktiseret i overensstemmelse med såvel lovgivningen herom som befolkningens behov og ønsker.

I de første år efter 1860 var lærernes antal meget beskeden og omfanget af sammes uddannelse også begrænset, men dog nok også tilstrækkeligt til behovet derfor. I flere tilfælde var der tale om, at velskolede elever med gode færdigheder i dansk, skrivning, læsning og regning fik ansættelse som lærere eller som medhjælpere hos læreren, når de efter konfirmationen kunne udskrives af skolen.

I Borbjerg sogn har der også virket ueksaminerede lærere, der har haft

en livsgerning i skolen. Bl. a. kan nævnes Feder Nielsen, der havde ansættelse ved Borbjerg sognekommunes skolevæsen fra 1843 til 1874. Han var født i Sahl sogn, søn af Niels Stensen.

Peder Nielsen havde en mindre landejendom øst for Skave. Han skulle jo ganske som lærere ved skolerne have en landejendom at leve af, som det hed, og især fordi han var såkaldt "omgangslærer" med virke ved flere "bi skoler". Først i Tingedal og senere i hans eget hjem i Skave indtil der i 1859 oprettedes en skole i Trabjerg. En søn af Peder Nielsen, Laust Pedersen, - i egnens sprog kaldet Laust Pæjsen -, var i mange år en af egnens meget ansete mænd, og i hans hjem i Skave bor nu i 1987 hans to sønner og datter, Emil Pedersen, Henrik Pedersen og Nicoline Pedersen.

Fra Borbjerg sogn stammer også Severin Weiersøe, der var født i Trabjerg og som tidligt viste evner til også at undervise, hvorfor han som 16-årig fik ansættelse som lærer på Kjellerupeggen og iøvrigt er bekendt fordi han skrev dagbog, der siden er udgivet i bogform under titlen: "En jysk drengs dagbog".

Den sidste lærer, der uden lærereksamen har været i funktion i Borbjerg sogn, er Peder Pedersen, som var fra Kroglund i Nørre Hvam og som fra 16-års alderen underviste i Hvam skole. Senere overtog han "Store Hedegaard" i Borbjerg og fik som sognerådsformand og siden amtsrådsmedlem meget at gøre med skolevæsenet iøvrigt.

Ved studium af foreliggende materiale om skolevæsenet i Borbjerg sogn gennem tiderne, - f.eks. i "Hardsyssels Degnehistorie" -, får man indtryk af, at sognets præster også har haft en vis indflydelse på skolerne og på valget af lærere såvel som på disses virke, og når der har været tale om benyttelse af ueksaminerede lærere hentet lige ud fra skoleklasserne, har dette selvsagt ikke kunnet ske uden tilladelse fra sognets præst.

Tænker man sig tilbage i tiden for ca. et par århundreder siden, må man få det indtryk, at præsten i sognet dengang har haft en noget særlig stilling blandt beboerne. Han var da nok om ikke den eneste så nok blandt de få i sognet, der kunne læse og skrive, og det er umiddelbart forståeligt, om præsten har haft øje for, at almuebefolkningen snarest muligt skulle have mulighed for at lære også disse færdigheder. At det måtte tage sin tid, er også forståeligt. Vi kan af underskrifter på gamle dokumenter se, at mange voksne i landbefolkningen nå sent som for nu 100 år siden har underskrevet "med ført pen" eller "med på holdt pen", som det skulle angives under navnet, når underskriveren havde haft hjælp til underskriften.

Både præster og degne har haft det tilfælles med befolkningen i sognet gennem meget lang tid, at de havde deres jordlod, større eller mindre, som væsentligt grundlag for eksistensen, - for befolkningen reelt som det eneste. Nu er det jo ganske anderledes, men det er en anden sag.

“Vestjysk skoleordning” - - næsten da!

Med hensyn til undervisningstiden i skolerne daglig, skulle denne fra 1860 være syv timer i vinterhalvåret, - fra kl.- 9 til kl. 4, som det hed dengang. I sommerhalvåret var undervisningstiden kun fem timer strækkende sig fra kl. syv til kl. 12.

Skoleordningen i Borbjerg sogn kunne med nutidsudtryk betegnes som “modereret vestjysk”.

Den egentlig “Vestjyske skoleordning, som den i mange år praktiseredes længere vest på i Ringkøbing amt gik ud på, de ældste børn, - “dem i æ stue klass”” -, gik: i skole hver søgnedag i vinterhalvåret og til gengæld helt eller næsten slet ikke gik i skole i sommerhalvåret, hvor de skulle gå til hånd med nyttigt arbejde i hjemmet eller andetsteds, hvilket ofte var som hjorddrengene.

Omvendt var det for “dem i æ bette klass”

I Borbjerg sogn praktiseredes i mange år en ordning gående ud på, at de yngste børn i første og anden klasse gik i skole to dage ugentlig i vinterhalvåret og fire dage ugentlig resten af året. De større børn i tredje og fjerde klasse lige modsat.

Denne ordning var så velset i sognet, at den vist med rette kunne kaldes populær. Med denne blev ønsket om muligheden for gavnlig udnyttelse af de større børns arbejdsevne i sommerhalvåret tilgodeset samtidig med, at de mindste børn kunne have det tilsvarende lettere om vinteren. Helt frem til ca. år 1925 måtte børnene gå eller løbe til skolen, hvad ingen beklagede sig over, ligesom de fjernest boende oftest kom først. Først derefter blev cykler gradvist og ret langsomt det anvendte transportmiddel og i vore dage nu skolebussen for manges vedkommende.

Netop fordi det i de allerfleste landbohjem, - hvilke der jo helt frem til ca. 1950 - 1960 var så langt flest af i sognet var så almindeligt ønsket, at de større børn skulle gøre gavn i det daglige arbejde i mark og stald, - og slet ikke sjældent også om morgenen før skoletid, kunne det sandheden i ære nok af og til blive så som så med f.eks. lektielæsning, og det er da muligt, at den opmærksomme lærer fra sit kateder også har bemærket en og anden i klassen mindst halvsovende i en del af timen, som det til tider er sagt om hjorddrengene, hvilket vil sige de yngste

medhjælpere i en gård og som måske tidligt om morgenen vækkedes for at flytte får, som stod tøjrede i marken, eller som skulle gøre tjeneste på anden måde i bedriften.

I de tider, - eksempelvis helt frem til ca. 1925 -, var det almindeligt, at landbefolkningen gik i strømper af hjernespidet uld. Men i sommertiden selvsagt med bare ben.

Men i en overgangstid i forår og eftersommer var det praktisk for både voksne og børn, - nok mest for drenge og mænd -, at gå med "pløjser", ved hvilke forstås fodsål løse strømper, der enten kunne være strikkede til dette formål, eller være strømper, som var slidte så meget, at det fandtes passende blot at ændre dem til pløjser ved af klippe fodsålen af og forsyne dem med en fodrem under svangen samt en strop omkring anden tå fra storetåen. Pløjserne var herligt praktiske. Og ganske holdbare, fordi strømpernes svageste punkt for slid, sålen, slet ikke var der. Og skulle man i. dugvådt græs løbe efter får eller kalve, så kunne man smide træskoene og løbe stærkt uden at blive våd på andet end fødderne. Og også på skolens legeplads var det da rart at kunne løbe rask. Men det skal vel kaldes et velstandstegn, at pløjserne blev afskaffet. Pløjserne svarede jo ganske til, hvad Steen Steensen Blicher kaldte "stunthueser".

Skoleudflugter.

I forbindelse med børns skolegang har der altid været mange oplevelser, som ikke direkte vedrørte selve undervisningen.

Blandt sådanne kan nævnes de årlige skoleudflugter med De danske Statsbaners tog.

Der var tale om rejser til byer med forskellige seværdigheder og med afgang fra stationerne i Holstebro eller Vinderup. For eksempel til Viborg med domkirken og Borgvold, eller til Aarhus, Vejle og Munkebjerg, Silkeborg og Himmelbjerget, Ringkøbing og Søndervig, Esbjerg og Fanø. Oftest var nogle forældrepar med til hjælp for lærerne med at holde styr på elevflokkene.

En sådan skoleudflugt var en virkelig oplevelse for de allerfleste dengang. Det var jo før bilismens tid, og de allerfleste fik kun denne ene rejse hvert år.

Elever i skolerne i Borbjerg sogn havde i årene fra 1920 til 1926 en ganske særlig oplevelse hver sommer på Valdemarsdagen den 15. juni, idet forstanderparret på Saustrup Drengeshjem, Mathilde og Martin Iversen, da indbød til en særlig børnefest, der for så vidt, var arrangeret i et vist samarbejde med skolernes lærere, som disse med elever kunne deltage

i idrætskonkurrencer. Også her var der i reglen en del forældre med. De kom kørende i hestevogne, og hestene tøjredes på drengehjemmets mark, mens festen afvikledes.

Også dette arrangement var noget enestående og påskønnet som en oplevelse for deltagerne, som for de ældres vedkommende også havde sin store værdi i den omstændighed, at der her demonstreredes, hvordan et hjem for 30 - 40 drenge fra det, der nok med rette kunne betegnes som "problemhjem" i især København kunne drives med smukt resultat og til gavn for drengene, hvilket forstander Iversen nærmere har omtalt i sin bog om denne gerning; "Ikke forgæves". Forstander Iversen var kommet til egnen som lærer ved Saugstrup skole 1 1915, men fandt på at etablere et hjem for drenge på den bare lynghede ved siden af skolen.

Pædagog må han have været. Ikke alene overfor drenge men også overfor de besiddende i Borbjerg sogn, hvilket i første række nok ville være at forstå ved en del af sognets gårdmænd, der måske nok havde flere midler end den fattigere og lavtlønnede lærer, men som også var solide venstremænd, mens han var erklæret socialdemokrat.

Det lykkedes for ham at få flere gårdmænd til at støtte ham i sagen, og Borbjerg sogn fik kun glæde af den virksomhed, Mathilde og Martin Iversen udfoldede, og som blev enestående på den vis, at ingen anden kunne føre den videre.

Men bygningen og den beplantning, der omgiver den, var med til hurtigt at ændre egnens udseende fra lynghede til frugtbart område. Pen sandflugt, der var almindeligt på egnen før, og som under børnefesterne lagde sig på de deltagendes fine sommertøj og fæstnede sig til de svedige ansigter, er også kun historie.

Af kortere udflugter, som hører- cyklernes tid til kan nævnes badeture på varme sommerdage til Møllsøen eller "te æ fywwe" - Limfjorden ved Handbjerg. Også til klosterruinen ved Stubbergård i Sevel sogn.

Om kildematerialet eller mangel herpå

Denne korte oversigt over skolevæsenet i Borbjerg sogn i historisk belysning gør ikke krav på af eventuelle læsere at opfattes som fuldstændig og i alle henseender fyldestgørende.

Årsagerne hertil er flere. Det har ofte kunnet være så som så med muligheden for at fremskaffe korrekte oplysninger, hvilket i lige omfang kan skyldes, at der lam har foreligget mangelfulde notater om forskellige hændelser samlet, at eventuelle sådanne forlængst er forliste. Men der skal selvsagt også sættes en grænse for, hvad ilder skal gives plads

til, og denne vurdering må eventuelle læsere ej opfatte som værende ufejlbarlig og fri for præg af den skrivendes personlige opfattelse, som forståeligt nok kan væve afvigende fra læseres samme.

Beskrivelsen har i første række taget sigte på det historisk sikre angående skolebygningernes opførelse og om de lærere, der har virket i skolerne. godt som intet er anført om undervisningen eller om fagene, hvis antal har ve ret beskedent i hvert fald frem til de seneste få år. Ej heller er nævnt ret meget om undervisningsmidler og metodik for undervisningen. Også på dette felt har de allerseneste år budt på on udvikling, der er skelsættende i. skolevæsenet.

En og anden blandt eventuelle læsere vil måske synes, til, også oplevelser i skolernes frikvarterer og på legepladserne burde være omtalt som naturligt hørende skolehistorien til, - unoder og drengestreger, - i klassen og på legepladsen eller på vej til og fra skole osv.

Jeg har dog ment, at sådant er af mere subjektiv art, og jeg har derfor med vilje undladt at gøre beskrivelsen for spredt og for omfattende.

Af foreliggende skriftligt materiale har jeg benyttet følgende:

“Borbjerg Sogns Historie” af lærer O. VE. Møller.

-”To slægtled” af grosserer Petrus Christensen, Viborg, tidligere lærer i Hogager og Saugstrup.

“Hardsyssels Degnehistorie” af lærer Ejnar Poulsen, Løvskal.

“Familien Borberg’s Slægtsbog” nf Laurits Ploug Borberg.

- Oplysninger hentede i protokoller m.m. beroende i Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg.

“En jysk Drengs Dagbog” skrevet af Severin Weiersøe, født i Trabjerg. Mange af de elever, der for år tilbage har fået undervisning i en af de omtalte skoler, har været mig behjælpelig med både oplysninger og med billeder. En del oplysninger har jeg for flere år siden fået af ældre mennesker, der nu i alle er mere. Det har alt sammen været mig til hjælp i uvurderligt omfang, og jeg er meget taknemlig derfor.

Jeg er taknemlig for, at jeg blev opfordret til og betroet den opgave at skrive noget om de gamle skoler i Borbjerg sogn nu i anledning af Borbjerg Centralskoles 25-års jubilæum, som holdes den 28. august 1987.

Vi er mange, der er tak skyldig overfor skolerne i Borbjerg og de lærere, der i årenes løb har forestået undervisningen i disse og iøvrigt på forskellig vis har deltaget i og selv har påvirket udfoldelsen af det kulturelle liv i Borbjerg sogn.

Det er aldrig for sent at erkende sin skyldighed. Kun er det for sent at give udtryk derfor, når de, der fortjente at få takken, er under mulde. Men lærere, der i årenes løb har fungeret ved skolerne i Borbjerg sogn

har forhåbentligt haft lige så megen glæde af deres virksomhed, mens den udfoldedes, som andre lærere i andre skoler i vort land. Vi har grund til at glædes over, at vi lever et land, hvor undervisning af børn i skolen ikke alene er almindelig, men også mulig i efterhånden endda i vidtgående omfang og faktisk helt uden hensyn til økonomien. Poeter i vort land har skrevet smukt om også intentionerne i den kulturvirksomhed, der er udfoldet, og blandt sådanne har jeg fundet grund til at hæfte mig ved digteren Jens Christian Hostrups ord:

grønnes kun, se, det er sagen,
leve med og være vågen,
leve kort tid eller leve længe,
blot vi lyser op i tågen.

og hvad dette år så grønnes
sikkert modnes vil det
næste, når vi blot har lært i livets
rette grund vor rod at fæste.

Efterskrift

Da jeg gik i gang med at samle nogle oplysninger om skolerne i Borbjerg, var det egentlig kun for at skrive om Hvam skole, - den skole, hvor jeg selv var elev fra 1922 til 1929. Det skete efter opfordring af skoleinspektør Knud Elbrønd, Borbjerg Centralskole.

Som det fremgår af det historiske materiale, jeg har haft adgang til og benyttet mig af, har skolen i Hvam været biskole under den første skole i Borbjerg, nemlig skolen ved Borbjerg kirke, hvilken synes oprettet for ca. 400 år siden.

Ved at finde det frem, som vedrørte Hvam skole, som jeg samtidigt i besiddelse af adskillige oplysninger om også de andre undervisningssteder i Borbjerg sogn. Tilsigtet har jeg her benyttet udtrykket undervisningssteder, idet der indledningsvis blev undervist i lejede lokaler andetsteds i sognet af lærere med tilknytning til skolen i Borbjerg, før der endeligt blev etableret selvstændige skoler de fire andre steder. Blandt andet derfor blev jeg opfordret til at fortsætte skriveriet, så det kom til at omfatte de fem skolars historie.

Hver især har disse skoler ikke alene været ramme om undervisningen af børn i skolepligtig alder sen også aftenskole for unge har 1 noget omfang fundet sted.

Derudover har skolernes lokaler og især gymnastiksalene fungeret som centrale samlingssteder for beboerne, når der var behov derfor. Det gjaldt eksempelvis de årlige gymnastikopvisninger efter sæsonens træning samt fælleslæsning med efterfølgende festlige samvær. De årlige juletræsfester ikke at forglemme. Foretagsvirksomhed er også udfoldet efter ønske, og naturligvis var skoler og gymnastiksale rammen om afvikling af valg og afstemninger m.m. så vel som om forudgående agitationsmøder.

I en længere periode fra omkring 1920 var der i flere af skolerne en "Folkebogsamling", hvorfra beboerne kunne låne litteratur. Også denne virksomhed var meget påskønnet. At interessen herfor aftog, er næppe helt uden forbindelse med den omstændighed, at fremkomsten og almindelig udbredelse af først radio og senere også TV har bragt alternativer til bekvem benyttelse, ligesom udbredelsen af biler som transportmiddel har haft til følge, at aftnerne let kan fås anvendt til andet end blot læsning.

Generelt om lærernes stilling i det daglige samfundsliv kan nok med rette siges, at også denne er undergået ændringer i tidens løb.

I en meget lang periode, - vel i det mindste frem til for ca. 100 år siden -, kunne der med god ret nok siges om lærerne i landsognene, at disse ligesom præsterne havde en særlig betydning alene i kraft af at de "ku'løs og skryww". Do blev benyttede til det samme i mange tilfælde. Tiltaleformen var i mange år nævnelse af efternavn. Adskillige steder i landet også med "De", men vist ikke i Borbjerg sogn undtagen for præsternes vedkommende, hvilket var tilfældet indtil for få år siden. Jeg husker fra tidligere, at ansøgere til lærerembeder ved skolerne i Borbjerg sogn før ansættelsen fik tilkendegivet, at befolkningen foretrak at være dus med lærerne.

Nu er "demokratiseringen" jo gået så vidt, at også eleverne ofte er på fornavn med deres lærere.

Præstens og lærerens særstilling i landsbysamfundet som i mange år kom til synligt udtryk ved større festligheder som eksempelvis sølvbryllupsfester. Da placeredes præsten og læreren med fruer altid lige over for værtsparret, og det var et så fast led i hakkeordenen, at præsten skulle tale først og derefter læreren. Det blev betragtet; en uforskammethed, om nogen gæst tog ordet for en hyldesttale, før præsten og læreren havde talt.

Sådan var det engang. Det ved jeg, mange i Borbjerg sogn kan huske. Jo, - gennem tiden er der sket ændringer på forskellig vis. Hver tid har haft sine skikke. Måske noget forskellig fra egn til egn på samme tid. Det har digteren Holger Drachmann da givet udtryk: for opfattelsen af for sit vedkommende, når han i sin velkendte "Midsommervise" skriver, at hver by har sin heks og hvert sogn sine trolde.

Borbjerg Kirkeby i juli 1987.
Laust Traberg.